

Opgang

P.N. van Eyck

bron

P.N. van Eyck, *Opgang*. W.L. & J. Brusse's uitgevers-maatschappij, Rotterdam 1918

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/eyck001opga01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven P.N. van Eyck

AAN MIJN VROUW

Dat is, zei hij weer, omdat je diep in jezelf de onwrikbare overtuiging hebt dat wij, hoeveel verdriet, hoeveel worsteling en teleurstelling ons het leven ook geven moge, nooit bezwijken zullen. Dat wij nooit meer waarlijk wanhopen kunnen aan het leven, al ontnemt het ons het dierbaarste; dat wij, naar ons eigen gevoel, niet meer als losse verenkelde bloemen op brooze korte worteltjes, verspreid over de aarde, bloeien en welken, maar als de takken zijn van de onmetelijke levensboom die uit tijdelijke stilstand en dorheid altijd weer omhooggroeit en uitbloeit tot een verheffing, een rijkdom, als hij nimmer bereikte. *Bladzijde 64.*

Einde

HET was een morgen onvergetelijk als het leed om zijn geboorte. Die nacht was een stilte geweest, heet van vernedering en ondergang. Uren van machteloze wanhoop. Uren van halve sluimering waar een bewuste weeë afkeer van zichzelf in wiegelde als een groene glans in water. Neergeslagen, had hij, de laatste bloem verslijmd, in het donker de bittere wortel des levens gekauwd; en walgend van die bitterheid in zijn ellende het hoofd verborgen aan het kussen dat lauw van werende duistere zachtheid zich heensloot om zijn gloeiende onmacht. Daarna de schaamte, uiterste martelie zijner ziel. Als een uitbloedende buit had hij opengelegen voor het verscheurend dier dat ijskoude tanden wrong in het week vleesch van zijn geweten. Een ondergang. Zijn verlangen en zijn hoogmoed waren verbrijzeld, zijn geestkracht en zijn hoop verstoven, - als een groote leegte had hij de morgen tegengewaaakt, wetend de leegheid van de komende dag en dat zijn eigen leegte in die leegheid nimmer vervloeien zou.

Maar niets, toen hij, des ochtends uitgegaan, door de loomte de Coudenberg beklommen had, was die nacht geweest bij de benauwende ervaring van ziel en oogen in de morgen. Daar zat hij neer. Het was een late voorjaarsdag, klam, laf en drukkend. De hemel van een gelijkmatige stoffige grijsheid waar de zon achter smeulde; de gansche lucht vol van grauw gloeiend poeder dat door alles was heengedrongen, het licht had doorzegen, de zon, verscholen, tot een heete mist had verneveld en nedergedaald op de stad haar deed bukken zóó grijs en zóó dof, dat hij niet denken kon hoe zij nog ooit zou mogen ontwaken van onder die eindeloos egale bedekking van schroeiende asch. Hij hijgde, het was als een verschrikking.

Sinte Goedele, daar, symbool van verschaald geloof, was als een steenen schrei, beschimmeld met witten uitslag, naakt. En de huizen, versteven dooden, kenden maar ééne saamhoorigheid: dat zij alle gelijkelijk waren ondergegaan in de doodstille verstrakking van het licht en alle gelijkelijk de schilferige asch droegen als een schampere rest van verbrand leven. Het verschrompelde leven, het verkoolde leven: een langzame, zware klok luide die woorden tusschen de doove wanden van de hemel en van zijn bewustzijn. Diep in zijn ziel murmelde een weerklank van nameloos verdriet over zooveel mislukking. De donzig-donkere klank luid' een lange en eenzame klacht in de roerlooze stilte, - en hing dan als een versmoord zingen na te trillen aan de onbewogen koepel van zijn gevoeligheid. En hij had de kracht niet om op te staan, om te schreeuwen, om zich zelf te wekken uit de sluimer van deze ontzettende ontbinding, om de wereld te schokken uit haar heete stoffige bezwijmenis. Hij had de kracht niet om over zich zelf te hoonen en in een onstuimige overgave aan zijn weedom te snikken om de zwakheid van den mensch. Hij zat stil te staren naar de wit-schilferige melaatsche wand van Sinte Goedele en de erbarmelijke eendracht der huizen. En hij hoorde het hijgen der aarde onder haar beklemming. Als een ver, bijna onmogelijk visioen zag hij plotseling het gezicht van de avond te voren: de oneindig verre, onpeilbaar verheven, onpeilbaar sombere zonnekoorts over de zwart-paarse verstijving der Kempen. Niets was het. De hemel, dat doove, plooilooze pulverdoek. De stad. En het stof in de lucht. En de asch die langzaam de holten van zijn ziel bleef binnenzijgen, dat gerekte, trage, toonlooze nederzijgen van asch in de dalen van zijn

leven, al hooger, al hooger, tot alles zou verstikt zijn in de weeke val van die grijsheid. Toen begon een enkele volle druppel zich te ontlaten, dof zakte die neer in het stof van de heuvel, hier een en ginds een, als de asch in zijn ziel, doodstil. Maar hij bleef zitten. Tot een weeë geur van vochtig stof hem deed ontwaken uit een droom om niets, uit een droom die geen sluimer was en zich zelf niet zijn kon. En zachtjes drupten de tranen uit zijn oogen en de onherroepelijke onmacht van zijn leven loste zich op in de schamele machteloosheid van zijn weenen. Hij sloot zijn oogen voor de verschrikking, met het hoofd in de handen verborg hij in een schijn van trots voor de wereld de gebroken hoogmoed van zijn ziel, en bepeinsde murw en gelaten de voor altijd verstikte begeerten van zijn jonkheid.

De Vlam

EEN loome middag van lange, geruischloos glijdende uren. Een gedrukte gang over de oude weg naar de bron. Een haag; daarboven, achterwaarts op de hoogte der glooiing, een verweerde hoeve; daarboven de hemel, als blauwe zijde, kleurig maar zonder diepte. Een enkele witte wolk, zeldzame droom van mogelijkheden die niet vervuld zouden worden, als een groot wit schip in de stilte van de wind. En langzaam ging hij voort. De weg eindde. Vreemde gedachte: een weg die zijn eind gevonden heeft, vreemd dat een leven kan ontbonden worden in de dood, vreemd dat hier voortgaat, werkeloos, nutteloos, wie eens zal sterven, en dat niet ieder weg-eind, vóór het te laat is, hem opstoot uit zijn ijdele werkeloosheid. De weg verliep maar een nieuwe begon. Geen weg eigenlijk, een breede gestrektheid van gebroken aarde waar het haast verstikkend heet was, waar een enkele boom de winter door zijn dorre blaadren bewaard had om in de lente het teeken der Verdorring omhoog te houden. Ginds, vóór hem, voorbij die dunne haag van schamele boomstammen, dan eindelijk de Campagna. Donker-blauw moest zij zijn, heuvelig en vijandig, als een verte achter de hoogte, voelbaar in het vleesch. Hij strompelde over de rauwe grond, hij wilde naar ginder, maar dit nutteloos gaan in de droge klonters leek, daar hij geen geestkracht in zich had en zijn strompelen voélde, een vernedering. Toen zag hij dicht naast zich de vale Tiber, verachtelijk en bijna levenloos-tevreden van slijkerige bleekheid. Hij staarde voor zich. En gekomen bij die magere haag van grijze stammen, de rand bereikt die hem de top van een hoogte geschenen had om uitzicht te geven op een leiblauwe heuvelige vlakte, zag hij een nieuwe

gestrektheid, en een nauwe weg, en een paar meisjes die het bronwater dat zij gehaald hadden redenloos deden wegvloeien uit de flesschen waarin zij het droegen. Zij zongen, maar zonder zin, want de eene sleurde haar melodie uit Rigoletto naar een buiging waar zij haar gedachteloos afbrak, of zij even goed zwijgen als zingen kon, - en de ander nam haar drenzen weer op en gaf het na een poos dan over aan de derde, een klein, haveloos kind, dat verder begon dan haar zuster geëindigd was. Hij voelde zijn bloed suizen in zijn warme hoofd, en een willooze ergernis klopte aan zijn slapen over dat soms ontzettend vermogen van overal beelden te zien voor zijn leven, ontzettend als dat leven nutteloos is, ontzettend als die gave niet benut kan worden dan in arbeid en geen arbeid gevonden wordt. Hij keerde terug, en proefde iets van de verlichting die iedere terugkeer, zelfs de smadelijkste, het laffe hart verschaft. Vóór zich zag hij een huis. Het was of het midden op de weg stond. Toen hij naderbij kwam maakte de straat een geringe wending. Een banaal huis. Maar in de muur welke hij tegemoet liep zag hij, met iets als een plotselinge pijn, een getralied venster, als een gevangenisraam. Donkere zwarte bouten spanden een roestige weer voor de duisternis binnen. Daar zag hij, dicht achter de stangen, langzaam bewogen, een roode flakkerende vlam, als van een fakkel, die het donker niet doorlichtte. Wie voerde haar? Wat wilde zij daar, die fakkelvlam achter de tralies, die brand in besloten verborgenheid, wat liet zij in zijn oogen de pijn schroeien van een hopelooze gedachte, onvergetelijk nog toen hij reeds lang zijn stoffige kronkelweg verder trad, van de bron naar de stad? Hoe kan een tralie een vlam

weerhouden als zij wil uitslaan en flakkeren in de hemel? Hoe kan het een vlam genoeg zijn heen en weer bewogen te worden in de luchttrilling die haar nauwelijks doet wapperen en het donker niet ros maakt van haar wemeling? Maar stil, wat zou het een vlam dan baten te branden in het zonlicht? En zijn mijmering zonk weg in een doffe zinneloosheid van gedachten. Diep in zijn ziel zong een stem; hij hóorde haar sterven. Het leek of een harde band de gesmoorde klacht beknelde om haar onstoffelijke warmte. Diep in zijn ziel brandde een vlam die deinde achter de tralies en zijn donker verduisterde. Diep in zijn ziel knaagde een weedom van machteloosheid aan 't innigst leven. En hij wist dat er een gloed in hem was, maar dat hij die gloed niet ontbinden kon. En hij wist dat die gloed, onontbonden, zijn leven niet kon verwarmen, en dat hij niet ontbonden worden kón daar zijn leven zelf hem, schoon het hunkerde naar verwarming, omboeide. Het was als een raadsel dat hij niet kon oplossen. En zijn denken woelde in dat raadsel tot de dingen hun binding verloren, tot hij niets meer in zich hoorde dan de klank der onsamenhangende woorden: vlam, leven, donker, ontbonden, ziel, en op die woorden zijn denken onbewust liet voortdobberen, als een stroop op zwalpend water, een lauwe lentedag. Zoo bereikte hij de stad, maar de gansche avond smolt de beklemming van de middag niet weg van om zijn bewustzijn, en toen hij later neerlag had hij het gevoel of hij des morgens enkel ontwaken zou om deze middag te herhalen. En hij huiverde voor een eindlooze herhaling en zocht in kinderlisten de afleiding die, zijn gedachte verweekend, de slaap zou doen naderen.

De Palm

ZIJN tuin was te klein voor de palm die, in haar oostersche rijkdom, zooveel zonnegoud droeg op haar lange puntige bladeren, dat haast al het andere gewas schamel leek bij zoo overdadige weelde. Omstoven door tintelende wemeligen, overstraald door fonklend namiddaglicht, was zij, waarlijk, als die zeldzame droom van verzadiging die haar uiterste mogelijkheid bereikt, haar laatste begeerte vervuld voelt. En daar, bij het slapen van zijn bewustzijn, deze stonde van haar weligheid saamviel met de loomte in zijn ziel die streefde noch begeerde, beschouwden haar zijn oogen met bevrediging, wyl hij aan de rand van haar schaduw de sluimring zijner gedachten vervlieten voelde in zijn rustige zekerheid. Vreemd geluk, enkel te wekken om pijn te zijn. Bekoorlijk bedrog der zinnen, bereid tot sluimer om hun bekoorlijkheid niet kwijt te gaan. Loom verzwijgen in het wegende zwijgen des middags.

Het was stil in de kleine tuin en te stil was zijn leven. Geen windzucht roerde aan de lommers, geen siddering ijde heen over de vlakken dier schoonheid, die naar binnen toe: raadsel was; want wâar was het denken, nu het gevoel tot twijfel aan eigen eerlijkheid niet toekwam? En dit brooze evenwicht zou zich in zichzelf vergeten hebben als niet, van achter de muren, van over de huizen, het draaiorgel zijn wijze had ingezet en de versleten mannestem niet haar woorden van weedom had heengesleurd door de vrede. Het was droef en zoet. Het zwellende pathos der melodie scheen wederom te getuigen dat de droefste dingen de begeerlijkste zijn. Finesta ca luciva. Nooit vergat hij dit oude lied. Telkens, sinds dien, en andere middagen of nachtelijke uren hoorde hij het opzingen uit zijn herinnering. Het bestaat in

de onwrikbare overtuiging dat het leven in liefde zijn eenige zaligheid heeft, dat gestorven liefde gestorven leven is en liefs sterven de breuk na de laatste hunkering. Het is de bloei van het vleesch, in het besef dat leven en liefde vergankelijk zijn als de dagen en dat, als het leven de liefde afsnijdt, de zieltoging der liefde de afsnijding des levens is.

Maar het naderde hem niet gansch, het kwam van over de huizen en het bleef, ook dit, als een droom. Enkel een kleine trekking van het innerlijkst leven dat pijnlijk beroerd is, een kort kloppen van 't sluimerend bewustzijn dat tot ontwaken niet gedwongen wordt. Nauwlijks de schommeling van een geweten dat snel zijn evenwicht terugwint. En zoo oneindig de diepe blauwe hemel boven zijn hoofd, zoo rijk die zware lichtende palmboom, en zoo ver het rijzen en de val dier luide, klagende stem... Was hij gelukkig?

Een schaamte, later, over de, als hij 't herdacht ietwat beklemde, toch gedulde geneuchte van zijn loomheid in die middag. Want diep-verzonken in zijn bewustzijn, al was zijn gedachte dan niet wakker tot wetenschap, had hij niettemin gewéten dat dit zijn leven was: dit stille zitten in te kleine tuin bij de schaduw van een in eigen volheid rustende palmboom, wiens bladeren zooveel zonnelicht verdroegen dat hij, als de belichaamde droom van 's harten wijdeste verzadiging, te werkelijk was om nog een stem die manen zou te behoeven, - dit stil zitten bij die boom in enge hof, wijl een lied van over de huizen hem zong van de smart der liefde om de korthed van zich en het leven. Dat zóó zijn leven was: dit alles te verstaan en nochtans roerloos te peinzen met een lust aan de flonkring en een rust in de loomte, luisterend naar de pathetische klaagzang van het menschelijk leed met niet anders

dan een kleine trekking in het hart, en een vaaggevoelde dan weer vergeten beklemming rondom zijn vrede; dit alles te weten en nochtans voort te gaan met deze middagdroom te droomen, die hem wreed en hartstochtelijk had moeten verscheuren tot de blijvende pijn van, eenig gerechtvaardigde, zijn wanhoop.

Het Gedicht

WEL is het herfst nu, soms sluiert een fijne regen heen over de heuvelen van Toscane. Daar, aan de hellingen en glooiingen hebben grijze wolkjes zich gelegd als kudden schapen aan een bergwand. De zeldzame huizen liggen verwaasd in hun lommer. Twee cypressen, ginds, naast elkander, staan als eenzame pelgrims die hun weg verloren hebben, verlaten, en ook hen vervaagde het zachte web van de regen.

Op de landen leeft het stille gebonden ruischen van een ziel, waar oude herinneringen heenvlieten over mijmerende vloeren. Herinneringen! Niet, vandaag, aan die avond toen, nabij diezelfde cypressen, tusschen twee heuvels als uit een gat der aarde een geweldige laaibrand opsloeg naar de laag-hangende, zwart-grauwe wolken, dat hun zoomen vlamden en gezwollen gestalten broeiden van rossige walmen. Ik zit voor het venster en denk aan die middag der lente, een Zondag op de Pincio, toen voor het eerst een warmere, schellere zon boven de stad hing, en het goed was roerloos zich te koesteren in de doordringende gloed van haar stralen.

Wat geeft een herinnering haar dierbaarheid boven andere die nochtans, bij wijlen, ons dingen herdenken doen, welke méér voor ons leven beteekenden? Een vreemde resonantie aan de klankbodem der ziel wellicht, een geheimzinnig weerklinken waarvan wij het oorspronkelijk zingen niet met onze bewustheid hoorden, dat ons nu vreemd lijkt en door zijn vage vreemdheid ontroert. Maar van déze herinnering, al had zij deel aan een onpeilbare eeuwigheid, had ik het lied gehoord. Wij zaten gedrieën in de warmte, aan de zonneward der muziektent. Aanstonds zou de hoogte bruisen van die luidruchtig stuwende aandrif, nu gaarden steeds meerdere men-

schen zich om het leege gebouw en de lucht wemelde van hun geluiden. Er was helheid en kleurigheid, er leek ruimte en geluk te zijn, - wat raakte het mijn peinen hoeveel dood en verdriet en schijn van lust in al die harten op datzelfde moment kon gevonden worden? De zonnegloed stroomde, en de ongewende warmte van dit licht, het hel-gele, hel-blauwe van de schijn, de trage, flaneerende kleurigheid der wandelaars, en al het gedruisch met het schel geroep van kinderstemmen er boven uit, het smolt tezamen tot één wijde, luide glanzigheid die dieper werd en beklemmender naarmate ik mij méér in de versmolten eenheid van hun indrukken verliezen ging. Het leek of ik er uit weggleed en of het, schoon de aandoening dezelfde bleef, nu zéér verwijderd was.

Ik voelde mij niet gelukkig. In mij vlotte die onweerstaanbare neiging tot droefgeestigheid die zoo vaak de eerste lentedagen in mijn hart binnendrong, wonderlijk één met dat verre, vage, menigvuldige druischen en de diepe egale schittering van het licht. Ik sloot mijn oogen en zag niets dan de rozige helheid der leden. Het licht bleef in hen als een bekneld visioen en het druischen was als der golven eentonige zwellen en minderen, dat altijd hetzelfde blijvend de herinnering niet verlaat, een gansche avond lang. Zoo zat ik verdiept in de haast niet denkende aandacht mijner ziel voor wat in mij gebeurde: die vreemde droefgeestigheid. Maar toen begon een stille stem zacht te spreken. Het was geen zingen, het was de stem van een verre man die met langzame gedragen woorden iets tot mij zeide. Ik hoorde:

*Il est amer et doux, pendant les nuits d'hiver,
D'écouter, près du feu qui palpite et qui fume,
Les souvenirs lointains lentement s'élever*

Au bruit des carillons qui chantent dans la brume.

Het is zwaar te zeggen welke uitdrukking dit stille spreken droeg. Het was vol van berusting die geen berusting zijn wil en ik hoorde, in de eerste regels, aan de klank van hun geluiden, dat de woorden ‘amer’ en ‘hiver’ graven van leven waren en dat telkens die klank zich zou moeten terugvinden, - gelijk mij, toen de stem, als een die aarzelt aan de poort vóórdat zijn hand haar opent, één oogenblik had ingehouden, het antwoord opklonk uit de stille klacht: ‘lointains’, nauw verbonden met de andere klacht: ‘lentement’; alsof zij saamhoorden, en die traagheid niets anders was dan een andere uitdrukking of de ziel van het verre. En ik voelde al de pijn van het hart dat deze woorden gesproken had, want niets schijnt minnenswaard dan wat ver is, en niets schijnt zoet dan 't vergane, en het weet dat ook dat vergane, schoon het nu zoet lijkt, bitter was maar slechts zoet wordt in 't herdenken, en bitter is 't dat het hart geen zoetheid heeft dan de zoetheid van zulk herinneren, en bitter dat zelfs deze bittere zoetheid zoo traag is in 't verrijzen, omdat zij zoo ver en zoo loom is, als gescheiden van het heden door donkere afgronden, ver en langzaam, als klokken in de nachtmist.

De stem ging voort. Het was nog altijd datzelfde stille spreken, maar de ziel die zich er in uitzeyde had zich nu overgegeven aan een droom waarvan zij de werkelijkheid nimmer beleefd had, aan een leven dat zij altijd begeerde, - welks warme volheid voor één oogenblik het spreken heller maakte. En dan, het was maar voor kort. Bienheureuse, zeide zij:

*Bienheureuse la cloche au gosier vigoureux
Qui, malgré sa vieillesse, alerte et bien portante,
Jette fidèlement son cri religieux,*

Ainsi qu'un vieux soldat qui veille sous la tente!

Een zwijgen. In de stilte onzer roerloosheid hing de klok na lange, diepe luiding te luisteren naar de echo van haar eigen kloekheid, en mijn hart huiverde door de nimmer genoten rijkdom van welke zij zoo triomfeerend haar sprook vertelde. Maar de stem was weer neergegaan tot hetzelfde gelijdelijke spreken, dat zoo innig als een klacht leek, - leek, vol van aanvaarding, vol van vertwijfeling.

Moi, mon âme est fêlée...

Als ware de laatste waarheid der ziel over zich zelve luid geworden, hokte zij, of bezon zij zich even, weer altijd verschrokken van dat onverbiddelijk oordeel dat zij nochtans zoo lang al kende. Was er niet wéér, in het schrijnendste woord van allen, de echo van bitterheid, van de winter, en van die traagheid? Dan sprak het verder, al de zware dingen van welke die eene waarheid oorzaak was en gevolg:

*... et lorsqu'en ses ennuis
Elle veut de ses chants peupler l'air froid des nuits,*

Een kleine stilte weer...

Il arrive souvent que sa voix affaiblie...

Opnieuw de echo, maar besloten nu, àl zwakker, - een ontbinding...

Semble le râle épais d'un blessé qu'on oublie...

Een ontbinding, ja. Hoor het noodlot dier ontbinding in de klank van het woord 'affaiblie', uit elkander genomen en verstrooid over dat beeld van reuteling, pijn en vergetelheid. Na deze was er geen aarzeling meer, het was alles eenvoudig, smartelijk, en noodzakelijk.

*Au bord d'un lac de sang, sous un grand tas de morts,
Et qui meurt, sans bouger, dans d'immenses efforts!*

O, sterven onder de dooden van het gansche le-

ven, de doode dagen, de doode droomen, de doode begeerten, de doode hartstochten, sterven in de bewegingloosheid die te moe is voor worsteling en te bedrukt voor verzet; die zoo heet is van ellende dat niemand haar peilen kan. O onmetelijke nood! Maar de stem rustte nu, en ik hoorde dat het gedruisch al die tijd moest gezwegen hebben, - het was of het diepe licht, die eenheid van alle dingen, of die glans zelf deze verzen als een belijdenis voor mij gesproken had. Wonder van diepte en ontroering, woorden, zoo hevige menselijke werkelijkheid des levens, of waart gij uit mij opgeklonken, die u in zich droeg als een herinnering, zwaar van uw liefde, zwaar van uw deernis? Het leek stil in mij, want geen gedruisch kan weerklank vinden na zulk een stem. Droefenis, zoet als geluk, was levend, daar die innige, eenvoudige stem nog alles, tot de dood toe, verwonnen had en nu onvergankelijk was. Het werd dan koel, er scheen slechts een heel vroege, spoedig uitgeputte voorjaarszon, en alles was luidruchtig van zinlooze beweging in de schrilleid der muziek. Dus ging ik heen, - maar droeg verholten de gedachte aan mijn mijmering in mij om, wel wetend dat het woord mijmering een werkelijkheid verborg, en dat de stille stem die ik spreken hoorde, méér geleefd had dan alles wat als realiteit door die mijmering was heengedrongen.

En waarom kwam zij mij thans? Welke vlotting was binnen in mij dat juist nú de herinnering in mij boven kwam, niet vluchtig als te voren, maar werkelijk weer, en gevolgd door de aandrang tot dit schrijven? Is het omdat zooveel dagen der laatste maanden mijn geest in de wereld van deze dichter leefde? Ik weet het niet. Misschien is het enkel omdat de regen zoo eentonig zacht neerdruppelde over de lan-

den en die bleeke nevels daar straks stil lagen aan de heuveling als schapen aan een bergwand. Misschien was het, omdat daar straks, schoon ik haar niet hoorde, een kloosterklok klepte, die zelfde kloosterklok, die nu heenluidt door mijn laatste gedachten en nog luiden zal wanneer de mijmering stil geworden is, rustend in deze bladen, verzonken weer in herinnering.

Eerste Uitgang

EEN eerste uitgang in de, eindelijk uitgebotte, Romeinsche lente, en het leven, dat weken lang een pijn was, en de laatste dagen van beterschap een eindloos verlangen, voelt zich herboren tot vreugde, voelt zich bereid tot een groote vervulling.

O heerlijke herrijzenis. Dit is nauwlijks loopen; ik voel mij zweven. De koorts heeft mijn spieren ontbonden; zijn ze spoedig vermoeid toch dragen zij blijde. Er is geen enkele vastheid in mij, een vage tevredenheid vlot door mijn leden als een lichte duizeling die mij, bij de onbepaaldheid mijner gedachte, dichter bij de natuur doet leven. Ik denk nog niet; wat zou ik denken willen? Ik heb slechts te voelen. Maar omdat ik niet denk, zijn de boomen mijn groote hooge vrienden, en de bloemen zijn mijn schoone broeders, en de grasgeur der aarde is de adem van mijn ziel, en de wolken zijn als de even opdoemende droomen die uit mij rijzen en nog terugzinken, als jonge donzige vogels die àl te vroeg vliegen willen.

Moe al reeds. Laat mij zitten. Hetzelfde duizelige welbehagen doorvlot mij maar de droomen mogen nu rijzen. Boven mij glijdt en rekt naar grenzen van eindeloosheid de hemel. Wat is zij wijd, die blauwe roerlooze zee die reikt naar altijd wijkende kimmen en waarop mijn droomen nu als tallooze wit-gezeilde barken de tocht ondernemen naar de oneindigheid. Misschien vinden zij heel ver, voorbij de einders tot welke mijn blikken komen kunnen, dat vreemde groene eiland van geluk dat zoolang mijn heimwee was in de weemoed der doorwaakte nachten. Misschien zullen zij met bolle witte zeilen zijn kreeken binnenloopen om er voor mij de vruchten te halen die het lichaam sterken en de ziel verzadigen. Vaart snel op de zachte wind, mijn brooze sterke schepen, en

keert haastiglijk weer. Ik heb dorst naar het geluk.

Stil, een zachte hand streelt de mijne. Ik heb nog een andere haven, zij is nabij, wat moest ik mijn droomen zoo ver zenden? Hier, mijn lief die om mij zorgde en angstte, zijt gij, die mij leidt en mijn zwakheid een steun zijt. Ik dank u voor uw liefde die mijn ziel zoo vervullen wilde en zich zelf nu nog verrijkt heeft door de hoop op de kinderlach die door haar glimlacht, gelijk een zilveren glans glimlacht door een beschenen lentewolk. Ik verlang met u naar de zomer als wij saam zullen uitzien over de bergen, als de morgen vol zal zijn van onze hoop, als de middag vol zal zijn van onze warmte, als de avond vol zal zijn van onze stilte, waarin wij beiden de zelfde droomen bepeinzen zullen. Ik verlang naar de herfst, als het land zal zijn als een golvende rijkdom die gemaaid wil wezen, en gij zult zijn als een rijp korenveld dat weldra zijn oogst zal laten binnenhalen. Ik verlang naar al de vreugde en naar al de kommer, naar al de vrede en al de zorg die ons dit jaar zullen vervullen en waaruit wij ons blijvend geluk zullen wegdragen als wij geduldig genoeg zijn om het stil te doen rijpen. Ik wil dit gansche jaar gereed zijn als een blinkende beker die zijn volheid wacht, tevreden dat ik de wereld en de hemel weerspiegel zoolang mijn inhoud zich laat beiden, blij dat ik die inhoud zal doorglanzen wanneer ik hem eens zal ontvangen hebben als een roerlooze rijkdom. Gij, lief, die heeter verwachten zult dan ik, wees als ik en laat de dagen over u heen komen en over u weggaan tot de dag der groote zekerheid gekomen is.

Mijn mijmering vlood samen met het gesjilp van die kleine vogels daar diep in het lommer. De groote blauwe zee reikt naar haar einders maar mijn barken

zijn reeds lang verdwenen. Een ruiter rijdt langs ons. Als een lust dringt in mijn zwakheid de harmonieuse, krachtige eenheid van het paard, dat de edele kop beurt en niet méér van zijn jonkheid viert dan het behoeft voor deze schoone gespierde gang. Het is goed in mij, daar ik zijn kracht als een lust voel in mijn zwakheid. Ook ik zal krachtig zijn en streven naar die harmonieuse ontplooiing der ziel die, rijk zonder verspilling, sterk in haar volmaakte soberheid, het gevoel bezit van te mogen streven naar grootere dingen dan voorheen, naar het allergrootste: het hooge kunstwerk.

Maar ik ben moe nu, en langzaam wandel ik terug, gesteund door de zachte arm die over eenige maanden door mij zal gesteund worden. Ik voel mij warm in die zoete gemeenschap. Vaster treed ik langs de hooge rijzige boomen naar de uitgang van het park dat mijn morgenlust was, naar het plein waar het eerst na de klamme benauwing der slaapkamer mijn blijde blik langs dwaalde, naar huis waar een lange blijdschap zal naleven over het bereikte schoon van de morgen. De gansche dag zullen de zon aan de witte huizenwanden, en het kleine stuk blauwe hemel dat ik van uit het bed door het raam kan waarnemen, mij herinneren aan de lanen van het park, en een verlangen zal in mij nablijven naar een lang leven van groen en hemellucht, tot althans iets van dat verlangen zal vervuld worden en die vervulling mij met diepe begeerte en groote sterkte weer drijven zal naar de arbeid die de zin der dagen is.

De Fontein

GENEZENDE, heb ik de macht niet mijn dagen te verdeelen, - zij verdeelen zich zelve. Elk deel zoekt zijn eigen landschap, zijn eigen gedachte, zijn eigen ontroering, en daar mijn omgeving mij nieuw is, vinden de meeste wat de uren vol maakt en het hart bevredigt. Een rijkdom van natuur schenkt zich rondom mij weg aan de hemel; bergen en vlakten, eeuwige symbolen van verafzondering en overgave, van hoogmoed en gelatenheid, maar groen van vruchtbaarheid allerwegen, zijn, aan het mijne gemeten in het oneindige verwijd, het Leven. Zij zijn weliger van liefde, dieper van gelatenheid, hooger van trots dan ik mijzelf ervaren kan, maar ik voel hun grootheid, en in mijn hart de begeerte om even sterk te zijn als zij, om even onuitputtelijk aan de hemel mij te verspillen in de lichtende lentedag. Er is een drang in mijn ziel naar de eenheid tusschen hen en haarzelve waarin wij oorspronkelijk geboren werden. Ik weet dat, dicht nog achter mij, maar toch als een verre smart, de wanhoop ligt om onze schrijnende, onverbindbaar geloofde gescheidenheid. Nu echter heb ik de hoop dat ik eenmaal zal kunnen wandelen over de velden als een vlinder vliegt over bloemen, ik weet dat ik, in het verbond tusschen de aarde en ons allen, in de hooge wettelijke volheid van het heelal de zin vind voor alles wat tot heden hol was en uit eigen voorraad niet te vullen.

Doch ik ga naar de villa's. Het is alweer een nieuwe dag. Er bestaat een andere natuur dan die enkel zich zelve, enkel natuur is. In die verwilderde parken vervormde de geest der menschen haar tot een geheelheid, in welke, versteven kritiek van de natuur naar de richtsnoer van het eigen innerlijk, hij zich rustiger zou kunnen voortbewegen dan in de bergen of

over de vlakte. Hij heeft de natuur gebonden, en in die binding zijn eigen gebondenheid doen erkennen, en nog, in hun verwilderdheid, de onmacht van zijn tijdelijke wil tegenover de eeuwigheid. Paden, perken, fonteinen en vallen, een grillige opbouw, een versierde neergang, nooden tot zich, en sterk ondervind ik hoezeer het leven dat ik bij hen geleefd heb een gansch ander is, dan dat mij langs de Campagna, met de oogen naar de Sabijnen en Albanen, gelukkig maakt door de schoonheid rondom en de hoop in mijn hart. Dáár is van vlakte tot bergtop het enkelvoudig leven, het leven van gedachten en ontroeringen, verbeeld tot wezenlijke droomen die over de grijsgroene rondheid der olijven hun gouden zoomen laten heenslepen tot verheuging der oogen. Maar in de villa's vind ik de mijmering. Daarbuiten geef ik mij weg aan de dingen om in hen mijzelf te beseffen en mij, ondanks mij zelven? met hen te verrijken. Hier trek ik de beperkte kring der hoorbare en zichtbare dingen naar binnen en in hun saamgebonden veelheid dwaalt het mijmerend bewustzijn rond als in een vreemde doolhof van welke op het zelfde oogenblik een uitgang kon gevonden worden, waarin het geruisch der fonteinen tot stilte zou vervallen en het water vervlieten over grazige perken. Het vindt die niet want de mijmering snoert, en daar iedere gesnoerdheid tot verlamming dwingt, moet men trachten uit eigen kracht deze schoonheid te verlaten, om in de vrije sterkende schoonheid der vlakten en der hoogten hoogop ademend te verkeeren. Want deze zijn onuitputtelijk, zij zijn altijd anders en altijd rijk, zij kunnen het geheele leven omvatten en al onze aandoeningen zullen zich in haar spiegelen. De villa, vooral in haar wezenlijkst middenpunt, haar fontein-

en cascadenaanleg, is altijd dezelfde, zij geeft ons altijd dezelfde bouw en dezelfde garve, zij is, terwijl de onvervormde natuur de voedster is, met al haar schoonheid alleen een prikkel die slechts om de elementen waaruit zij werd samengesteld en die dezelfde zijn waaruit de vlakten en de hoogten bestaan, niet steeds als enkel zoodanig te erkennen is.

Al deze gedachten en indrukken vergat ik, een morgen, in Villa Torlonia. Er is een magnifieke gradinata van ingevreten steen, waar een schimmel van mos de verlatenheid verzichtbaart. Zij is een zeer breede en bijzonder schoone ineenwerking van lange lijnen die klimmen, verticaal omhoog; die glooien, als schuins tegen een berg; die nauw van de bodem wijken om zich na een loome boog weder met hem saam te voegen. De grens der villa ligt te dicht nabij haar voet. In het midden voor haar naar beide zijden breed zich rekkende trappenrijen staande, kan men de schoone samengang niet met één blik bevatten en de componeerende gedachte moet de indruk van schoonheid helpen volledig maken. Alle ruimten tusschen die vele steenen randen zijn, als een bloei van waanzinnige fantaisie tusschen twee uren van heldere, leidende bewustheid, gevuld met een wemeling van rozenstruiken. Maar de lente was dit jaar koud: zij huiverde, de zeldzame roos, die ik, toen wij de trappen langzaam bestegen, tusschen de dichte knoppen haar witte teerheid ontijdig zag richten naar de koele wind.

De gradinata heeft haar schoonheid, maar zij verbergt een grootere naar welke zij opleidt. O altijd te stijgen van schoonheid tot schoonheid, niet te rusten op de tocht naar die opperste verrukking der ziel die in het glanslicht der wijsheid een kern van zoo diepe gloed doet openstralen, dat aardsche gloed voor al-

tijd zwak wordt en menselijkheid voortaan tot wereldschheid verwijd is! Wij naderden de laatste trede en zagen vóór ons. Daar, verder naar achter nog, tusschen twee hoge hagen van rijzige, behoedzaam tezaamgekozen boomen, gedwongen tusschen dat lommer om haar grootheid te sterker voelbaar te maken, steeg steil omhoog een neerstorting van water die, van waterval tot waterval omgordeld door steenen cirkels, in de horizontale lijnen der onzichtbare vijvers daartusschen, als de stadiën aanweees eener tocht naar de Berg der Geneuchten. Zoo begreep het de geest die plots uit de damp van het onbewust ontroerd-zijn opwielde als een sterk gepende vogel: een storten dat in zijn kracht en schoonheid zóó het oog dwingt te rijzen van de voet naar de wolken dat men de nederlaag van de val niet meer zien kan en de droom van onder doet wegtijgen naar de hoogste verheffing. Wie zal hier staan en van ginds naar beneden de stroom volgen tot waar hij verdwijnt in de vijver aan zijn voeten? Wie weerkeert, misschien, maar ik die plotseling de sterke watervloed de helling beklommen zag, voelde mij meegaan tot waar, tusschen de cypressen die de hooge kruin begroenen, een ontzaglijke fontein, boven de toppen der boomen omhoog naar de witte wolken een bundeling van stralen deed opspuiten, die in haar bovenste verstuiwing tot een mist van droppen zich ontbond. Aan die paarlige wazigheid verfrist zich de gedachte, als zij duizelig geworden is van zoo vermetele storm naar de hemel. Gelijk een kroon van onuitputtelijke kracht beheerscht zij het lommer, de val en de schouwer. Zij is de zin van de kostbare waterbouw, trotsch en rijk stijgt zij naar het oogenblik van haar verbrijzeling, en de peinzer voelt dat het geheele leven, hoeveel er aan

moet ontvallen om te storten naar de diepten, zoolang een zoo hevig bruisende en stijgende vloed zoo onophoudelijk haar schoonheid kan oprichten, schoon is en waardevol, en dat het enkel door die omhoogspuitende kernvloed van kracht kan geschieden wanneer zelfs een vâl nog gezien wordt als opgang naar zijn oorsprong.

Smalle trappen langs de cascaden leiden weerszijds naar boven. Na de laatste trede zijn deze vergeten, men is alleen met de fontein. Men is een van hen die haar bruising dwingt tot een zoete slavernij: een met de boomen, wier ruischen voortijd overstemd wordt door de luide spraak der wateren. Ik zette mij, met de rug naar de Campagna, op het steenen hekje boven de top der vallen, het gezicht naar de groene tent waar die blanke koning zoo onstuimig regeert. Een menschlijk vernuft heeft hier gearbeid, er is een rust en een onrust, een strijden en een verzoenen. Een wijde, open balustrade, van hetzelfde ingevreten steen als dat der trappen, sluit in het zand der hoogte de vijver af waar de stralen in ondergaan. Het is nauwelijks een afsluiting, het scheidt een evenwicht van daad en droom, de droom in de grauwe, groengevlekte omlijning die, als waarlijk een droom, verwondering laat na een ongedwongen, als natuurlijke schoon ietwat grillige rondgang. Zijn er andere fonteinen, die door zoo glijdend en schoon gebaar worden omsloten? Zoet is zij niet. Van afstand tot afstand staren naar het water de steenen mannenkoppen die naar alle denkbare grotesken zijn verwrongen tot een grol of een grijns. De basis der fontein is eenvoudig, is breed, rond, en nauwelijks meer dan meterhoog. Door haar omvang valt een groot deel van het water op haar ruige zijden met een grijzige of zilverige sluier van

dunne vloeibaarheid. De garve ijlt omhoog uit meerdere breede monden die zich schielijk vereenigen en draagt in haar hooge uiteenwijking een oneindigheid van kruivende glanzen.

Ik zag, tot het hooren mijn zien ging bedwingen en ik, de onderdeden verdwenen, met het beeld van het geheel voor oogen, mij moest overgeven aan de luidheid der klatering, en de ongewisheid der mijmering. Hier wordt het hart gevoelig voor die droefheid die, naar de dichter zegt, van verder komt dan ons zelve, hier tiert welig de orchideeënboom der stemmingen. Ik heb ze als gevaarlijk leeren vreezen want zij zijn het gevoel niet. Zij zijn als de dampen der ziel waardoor wij het beeld van het leven gebroken aanschouwen, en daar wij aan dat gebroken beeld geen zin kunnen vinden en in zinneloosheid niet bestaan kunnen, wanhopen wij en vinden ten slotte in die wanhoop het werkelijk gevoel dat ons inwendig leven kneust en nochtans redenloos blijft en onnoodig. Het is hier de tuin der stemmingen. De boomen omvangen mij en leveren mij over aan de willekeur der waterwijzen. Een gerekte jeugd herschept zich in de herinnering. Een droom van schoonheid die niet verwerkelijk werd, rijst op als een bleeke schim, alsof zij niet altijd nog verwerkelijk worden kónde. Een liefde, in geluk genoten, maar geboren uit droefenis, gouden wolk, slaat een vale damp rondom zich die haar goudheid wil dempen. Maar neen, ik voel mij sterk nu. Zijn zij spiegelingen der herinnering in dit ongestadig water dat in zijn duur zijn eenige gestadigheid heeft? Zijn stem zwijgt niet, - ik wil haar bepeinzen. Zij is immers niet almachtig in dit groene perk. Zij is luid omdat een kunstenaar het gewenscht heeft, zij zingt naar anders wil. Een mensch is mach-

tiger geweest dan de stroom der bergen, - zijn gestorven wil heerscht nu nóg over deze hoogte, en zooals een beeld van heffingen en strekkingen eens voor zijn oogen geschenen heeft, zoo zie ik het nu voor mij en draag het voor altijd in mijn herdenken. En eensklaps wordt het, ook voor mij, een beeld. Ik zie het Gedicht. Een eeuwig stroomende bron van gevoel wil haar uitweg vinden. Zij breekt uit en in duizend zwakke beekjes verspilt zij haar schoonheid en haar kracht, - zij verlopen tusschen de kruiden of verslijken in het zand. Doch de kunstenaar dwingt haar. Hij vergaart haar tot een stroom. Hij leidt haar tot de plaats waar zij, in vormen uit zijn geest geboren en door zijn hand gewrocht, haar noodzakelijke uitweg vinden, maar tegelijk haar grootste kracht en grootste schoonheid bereiken kan. Het is hetzelfde water, maar zonder hem ware zij noch tot deze kracht, noch tot deze schoonheid gekomen. Nu is zij een duren geluk voor wie haar opgang nadert en maakt hem vol van haar bruisen, en vol van zijn eigen mijmering...

Ook mijmering, toch altijd. Het beeld verdwijnt en ik zit weer stil voor mij heen te staren, en laat mij gaan tot waar de stem mij neigen doet. Zij stijgt niet naar de hemel, zij verspreidt zich onder de boomen. Daar ga ik heen, zijwaarts weg tusschen het loover, over velden paars van de nederige schoonheid der maagdenpalmen. De stem verdunt tot een ruischen en verdwijnt. Was ik de sterkere dan zij vandaag? O mijn mijmering, hoe omknelde mij uw snoerende zoetheid toen ik, later, vol van een verdriet dat ik niet kon verwachten, een eenvoudige pijn, één oogenblik weer op naar de hoogte in de zang trad die leeft tusschen de boomen, toen in éénen oogwenk mij zijn overal

tegenwoordige aandrang tot tranen bracht die ik anders had kunnen weerhouden, en ik, tot een oogenblik van grootere kracht, samen met mijn liefste van haar wegtrad om in de stilte de weerstand te winnen, die ik vroeger, wellicht, gevloeden had om mij reddeloos over te geven aan de verlamrende almacht van uw begoochelende fluisteringen. Nu ben ik gegaan langs de sobere landweg waar een kleine ezel moeizaam tegen de ruigte opklom naar de hoogte. Daar rondom, lijnt de Campagna zich uit in de wijdheid van haar groote stilte, onder een eindlooze hemel, voor de geduldige verheffing der bergen die het hart dieper wijsheden leeren naarmate de voet hen hooger weet te bestijgen. Ik zal een schoonheid weten binnen een bloesemhaag van droomerijen, zoo vaak ik denk aan de fontein boven de vallen, in de villa daarginds op de heuvel. Maar ik gedenk haar nu niet, want mijn ziel wil zich uit mij storten van deze lichtende hoogte, om gedragen op de breede winden óveral de volheid der wereld te drinken en verzaad van de lavende adems der aarde tot mij terug te keeren, die door haar mij verrijkt voel en tot arbeid gereeder.

De Aphrodite van Cyrene

EEN nieuwe ervaring van schoonheid, - en wéér vermeedert de herinnering aan de wanden der ziel het getal der gedenkteeken. Een beeld staat in de wereld van mijn innerlijk leven binnen een suizende stilte te peinzen, en teeder, naakt als het is en, geheel als mijn herinnering zelf alreeds, wazig nu, lijkt het volkomen de nochtans strak-marmeren vrouw die ik gistermorgen met een niet verwachte ontroering, in de halfgewijde omgeving van een museum aanschouwde.

Zij is voor eenige maanden in Tripolitanie gevonden. Zij stond er, naar het schijnt, aan de terrasrand van een hoog op de heuvelen gelegen tempel van Aphrodité. De godin zelve heet zij, - een gewaad plooit naast haar af over de opwaartsgebogen staart van een dolfijn, zij verrees, weer altijd de anaduomenè, uit het bad of de stroom waarvan zij eertijds met de nu ontbrekende armen uit de ontbrekende haren de zware druppelen wrong. Zij is schoon en zij komt ons uit Cyrene. Haar herkomst geeft de geest een droom. Ik denk aan de weelderig-bloeiende stad die een rijkdom van leven en een genotsdrift gekend heeft als weinige met haar; die misschien een kunst bezat waardoor dat leven in fijne vormen verbeeld werd; die, dit althans weten wij zeker, haar neerslag vond in de wijsbegeerte van Aristippos den Cyreen en een gansche school zijner leerlingen. Rijkdom en bedrijvigheid van leven, weelderigheid van zinsontwikkeling als kenmerken der Cyrenen, - een filosofie welke, hedonistisch genoemd, niet beschouwend maar voor alles praktisch, in het genot het doel des levens begreep en doorleefde. Aristippos leerde die *μονοχρονος* □ *δονη* die hij gelijk een altijd nieuwe vlam begeerde, om er de gloed van te voelen heenslaan

door zijn hunkerend wezen. Er is geen onsterfelijkheid der ziel, geen grensloosheid des levens, wij kennen één grens, de geboorte, wij kennen één andere, de dood, de tijd tusschen deze twee einders is al wat wij bezitten. Die moeten wij dus zoo volledig mogelijk vullen. Laten wij niet één bereikbaar genot vergunnen ons te ontgaan, laten wij met geen ijdele gedachten ons zelf de minuten afhandig maken, waar wij een nieuwe ervaring in kunnen toevoegen aan de schat van innerlijke doorleefdheden. Waarlijk, wij hebben geen seconde te verliezen, want zij kon zwaar zijn van genot maar zij kon evenzeer een der laatsten zijn, en moesten wij dan scheiden zonder die geheel eenige, voor altijd verloren gegane winst gekend te hebben? Onherstelbaar verlies! Laten wij het lichaam spannen tot zijn uiterste bekwaamheid, dan zullen die sublieme kennis- en genotsorganen die wij uitsluitend dóór het lichaam bezitten, onze ziel, onze geest, onze zinnen, zoo wijd en zoo krachtig zijn als zij zijn kunnen en te grooter is ons het beschikbaar domein der wereld, om aan onze rustelooze begeerten de bevrediging te geven die door een andere begeerte heen weer voortjaagt naar gansch andere bevrediging. Zóó dacht Aristippos over het wezen van het leven en de wijze waarop hij het voeren moest, en zijn levensleer was noodzakelijk min of meer een stelseling van de onbewuste levensvoering zijner genooten. Die hadden in zijn wijsbegeerte hun eene neerslag bereikt en wij zochten tot op heden naar die andere waartoe een in zich volledige levenswijze van zelf schijnt te komen, naar haar kunst.

Zij ontbrak. Gelijk er een Cyreensche wijsbegeerte bestond, zoo kenden wij geen Cyreensche kunst. Daar van zoovele voorwaarden eener groote kunst

in Cyrene de vervullingen aanwezig waren, moet er ééne ontbroken hebben, wier gemis de hoogste zelfvereeuwiging der menschen onmogelijk maakte. Het oude leven der Grieken hebben wij als onmiddellijk materiaal niet meer voorhanden. Aristippos' wijsbegeerte is het voornaamste waaruit wij de gewenschte zekerheid zouden moeten afleiden. Geeft zij daar mogelijkheid toe? Misschien. Ik denk nu hoofdzakelijk aan beeldhouwkunst en vraag: is het voor een waarachtig Cyreen, als hij bewust of onbewust naar de geest leefde van zijn vaderstad, mogelijk het oogenblik in welks genot alleen het wezen van zijn bestaan ligt, een waarde te geven die voortleeft tot lang na het vergaan van dat oogenblik? Er is ten eerste de moeilijkheid dat de kunstenaar noodzakelijk als zoodanig, als werker of als zwoeger zelfs, een slechte Cyreen moest zijn, er is die tweede: dat het oogenblik reeds onherroepelijk tot op de bodem geledigd werd in de korte spanne van zijn eigen bestaan en het volledig in het kunstwerk te willen herscheppen zou beteekenen: een herhaling te beproeven die als poging alleen mislukken kón, daar het beproeven zelf al in strijd was met de ziel van wat men herhalen wilde. Ik weet niet of de werkelijkheid het doorvoeren van zulke redeneeringen, - naar hun aard globaal en de macht der individualiteit eenigszins verwaarloozend, een ideaal bovendien dat de enkeling nooit zal kunnen bereiken - toelaat. Soms minacht zij in haar supreme zelfgenoegzaamheid de wetten die wij uit haar trachten af te leiden. Maar is het niet waar dat van Aristippos' leer onvruchtbaarheid het dadelijk gevolg is en dat zij eerst haar rectificatie moet vinden in die van Epikouros, vóór zij de kunstenaar stof en geest kan leveren? Want niet in het genot, maar

in het geluk stelt deze het doel, niet in het oogenblik maar in de toestand. Om de laatste te bereiken zal er een voorzichtig onderzoek der oogenblikkelijke geneuchten noodig zijn, hebben wij in hun wezen te boren tot wij weten dat hun vreugd en voordeel niet met grooter leed en nadeel zal gekocht worden, zullen wij veel dingen moeten opofferen om tot de hooge vervoering der ziel te geraken die wij, wanneer wij aan de beteekenis van dit woord denken met schroom, geluk noemen. Nu eerst verkrijgt het genot des geestes zijn volstreckte rang boven dat der zinnen, nu eerst kan voor één, durende, vervoering de ziel van het oogenblik tot buiten haar tijdgrens geleid en bestendigd worden. Nu eerst kan de kunstenaar in de idee zijner kunst, in de stof zijner ervaring, in de arbeid zijner handen de hooge zin vinden, die hem uit al deze elementen aandrijft tot de daad zijner schepping en hem werken doet achterlaten die tot na zijn dood de weerspiegeling en de verbeelding zijn van dat zeldzame geluk waarvan misschien enkel in de grootste uren onzer liefde en in de kunst iets gevonden wordt.

En dus: het innerlijk wezen van de Cyreense geest sluit het ontstaan van groote kunst uit? Waarschijnlijk, maar niet het bestaan van met hem gelijktijdige groote kunst in Cyrene. Zooals de waarachtige kunstenaar, gelijk wij aannemen mogen, te allen tijde als door een wonder verschijnt en dan, voor zoover hij vol is van de geest zijner genooten, voor de vervulling van zijn roeping vanzelf ook de daarin tegenwerkende bestanddeelen onschadelijk of zelfs vruchtbaar weet te maken, evenzoo zal iedere werkelijke kunstenaar in Cyrene voor de vervulling van zich zelf, na strijd of zonder aarzeling, de levensstaat bereikt hebben waarin hij met behoud van zijn wezen

er de tegeninvloeden van wist te vernietigen en in een schoone versmelting van al het waarlijk levende zijn harmonische kunst kon doen verrijzen. Ik wil zeggen dat de Cyreensche beeldhouwer om te bestaan bewust of onbewust in zich Aristippos tot Epikouros moest omscheppen en eerst van uit die innerlijke volheid zijn wereld kon bevolken met de onvergankelijke gestalten zijner scheppende geestdrift.

Reeds een aantal maanden staat in het rijke Thermenmuseum de Aphroditè welke men gevonden heeft in de bodem onder het terras dat zij vroeger beheerschte. Ik had haar nog niet gezien en betreur het niet. Hoe anders is het mij te Rome gegaan dan ik mij in vroeger jaren zulk verblijf gedroomd had! Naar mijn mijmering van toen zou het geworden zijn als die jacht door de lusten van Aristippos zelf, zooals Pater haar in de Conclusion van zijn Renaissance in zoo schitterend proza beschrijft. Een haast koortsige onrust, een vlieden van schoonheid naar schoonheid om vergeefs te trachten de laatste schoonheid te vinden waarbinnen ik, als een bij in een rijke honingbloem, ten laatste rusten zou, duizelig van vermoeid genot. Het werd wel geheel verschillend. Er rijpen zooveel vruchten van welke ik het oogenblik hunner rijpheid niet te voren bepalen kan. Doen zij zelf het mij voelen door dat verlangen dat mij van tijd tot tijd plotseling ergens heendringt, zonder te weten waarom juist nu, waarom juist daarheen? Gelijk die blonde morgen van gisteren, toen ik door een toevallige afspraak naar het museum ging om er de nieuwe Aphroditè te zien en in mijn oogen een beeld kwam dat mij de gansche dag niet verlaten heeft.

Het vond tusschen de andere schatten tot nu toe geen plaats. Het is nog eenzaam en niet alleen naar

de plaats. Men betreedt, na een eindweegs gaan in de binnenhof, door een zijdeur een gang. Het staat in een kleine kamer, met streng blauwgroen linnen behangen, van boven zacht doorlicht door een matglazen zoldering. Zelden heeft een beeld mij zoo plotseling ontroerd als dit. Het eerste gevoel was een groote verwondering, niet om het vinden der schoonheid maar om de schoonheid zelve. Ook die verwondering doorproefde ik zelden zoo plotseling, zoo sterk. Er is niets te beschrijven, men kan slechts zeggen: een naakt vrouwenlichaam. Het is Aphroditè. Neen, er zijn geen goden om aan ons sterfelijk leven een schijn van eeuwigheid te geven. Ons leven is zich zelf genoeg. Zij is niet uit de tijd dat het beeld onder de gedaante der menschen de goddelijkheid in haar ontzaglijke macht en gratie en statie deed ondervinden. Maar het is evenmin van die latere mannen die, of het lichaam zich over eigen ontoereikendheid wilde verontschuldigen, aan de leden door standen, gebaren, gelaatsuitdrukkingen, een uiterlijke, berekende spraak van ontroeringen verleende waardoor de aandacht nog nader moest geboeid worden. Er is geen gedachte in de beeldhouwer geweest dat het lichaam zelf, zonder iets van de geest, zonder iets van den god, onvoldoende zou zijn en hij heeft gegeven, en zoo heerlijk als de grootste, een mooi vrouwenlijf dat in zijn eenvoud de opperste triomf van het lichaam, eenige bron van alle leven beduidt. Iets meer dan menschelijke vrouwelijkheid, iets meer dan louter-lichamelijkheid, en tot dit wonder zou zijn kunst niet geworden zijn. En met onze droom aan de Aphroditè van Knidos, droom die uit mijn jonkheid de jaren begeleidt tot de ouderdom, droom van het beeld dat ik als onaantastbaarste volmaaktheid van

alle kunst heb leeren aannemen en waaraan wij - gelukkig? - de waarheid van die droom, daar het verloren ging, niet meer toetsen kunnen, - is nu een andere in mij te leven gekomen, voor altijd als gene, en die, ook getoetst aan het kunstwerk, mij nooit meer ontgaan zal. Want zeer sterk heb ik besef dat dit mooie bleeke vrouwenlichaam door de kunst van den beeldhouwer zijn volmaaktheid als een doorschenen glans van schoonheid aan het steenen vleesch draagt, en dat het zóó, tegelijkertijd een mooie vrouw, en de triomf van het menschelijk lichaam, en dan die van het geluk, en dan die van het leven is, en dat deze drievoudige triomf enkel in het kunstwerk in zijn samengestelde rijkdom zoo eenvoudig kon verbeeld worden.

Kunst uit Cyrene derhalve. Misschien werd zij uit Griekenland naar Afrika gevoerd? Of woonde daar een enkele Griek die, uit zijn vaderland gekomen, in zijn eenzaamheid zijn werk verrichtte? Dan ware mijn eerste beschouwing niets dan een mijmering om een aesthetische ontroering? Ook de andere mogelijkheid blijft groot. Dat in Cyrene een geheele kunstschool bestaan heeft waarvan wij een der toppen thans teruggevonden hebben. Men zal nu gissen naar de dateering, men zal de schoonheid gaan ontleden om haar in het ontwikkelingsschema der geschiedenis haar plaats te geven. Het zal haar niet schaden. Zij heeft ons bij haar hoogste nog het genot geschonken van deze naaktheid die men voor andere kunstwerken soms beklemmend mist: dat om haar nog niet die doorschijnende maar zeer aanwezige atmosfeer van bewondering en ontzag hangt die de eeuwen als een etherische mantel hebben heengevleid om de Aphroditè van Melos, den Apolloon van het Belvedere,

den Hermes van Praxiteles. Zij was ons niet vertrouwd, een versche schoonheid is plotseling opengebroken en lokt hen die haar proefden om door de uiting van hun ontroering alreeds thans, ook háár in de legende van de roem te weven die haar den menschen voor altijd afzonderlijk in de gedachte doet zijn, en die zij nochtans niet noodig heeft om de gevoelige te treffen en van zich zelf te vervullen.

De Blinde

HEESCH en regelmatig, als de klacht van de wind door de schoorsteen, een nabije kreet, aangevaren uit de verten der eeuwigheid en dragend echo's uit alle landen voorbij de horizon, klinkt, in de straat beneden het venster, de roep van den lichtloozen bedelaar. 'Cieco, cieco,' schreit, een verwijt tot het noodlot dat doof blijft als alle voorbijgangers, - makkers, zij, van den krijtenden blinde - de roep der ellende door de ijle morgen, bittere noodzaak van de jammer, boetend aan zich zelf door die leeftochtsmeekende vernedering, dat hij den man zijn arbeid om brood ontnam.

En ik denk aan die dag mijner kindsheid toen mijn oogen, te zwak geworden voor het licht der dingen, voor het eerst de hulp der doode glazen verdragen hadden, zonder welke - zoo voel ik het thans - de wereld zich van mijn kennis verwijdert tot een vage, wazige verte. Mijn vroegere aarde! Zij was één geweest met mijn innerlijk dat, voor zich zelf, als de eenzaamheid inviel, vol was van vlottende grijze nevels waar enkele duistere droomen uit opdoemden als donkere kapen uit mistige zee, - schaduwbeeld van grootheid, ideaal dat misschien genaderd maar niet bereikt kan worden. (Het was, toen ik, wandelend in de doorzichtige namiddag langs het strand van Nettuno, in de verte de Monte Circeo zag kleuren voor de lucht, verkleuren in de zee, nog altijd hetzelfde voor den man wien kennis der dingen nooit werd het wijde rustende licht van de late lentedag, maar een verschieten van schichtige bliksems door schemerige leveling van wolken.) Want meestentijds voelde ik mij droefgeestig om de vaagheid der wereld die de vaagheid was van mij zelf, als de aanvulling of veruitwendiging van mijn wezen, waar ik dan,

ondanks mijn weemoed, in rusten kon; en mijn ziel leefde in een groote eenheid waarbinnen het ik en de wereld de deelen waren derzelfde gemeenschap.

Ik ontdekte een nieuwe aarde, rijker dan ik mij ooit verbeeld had, fel, strak en kleurig, met iets onbewegeijks waardoor al die strakheid, die felheid, die kleurigheid eeuwig schenen. De dag werd een wonder, een lange ontdekkingstocht door de uren met al de verrukking van het immer weer andere, onverzadelijk ingedronken nieuwe. Alles leek gespannen zóó strak of het breken zou, en het vreemde was dat alles in die gespannenheid zijn natuurlijke staat scheen te hebben, en dat de hemel, zoo scherp en krachtig ook hij, gelijk een oneindige sanctie der strakheid zich spánde boven de stad, als had hij zijn ondoorgrondelijke ruimtelijkheid verloren. En ik weet hoe ik, tegen de avond, van tusschen de makkers met wie ik, stil in mijn geheim, huiswaarts keerde, achterbleef op een brug en omhoogkijkend de brandende lantaren aanschouwde, te voren altijd een wemelende eenheid van schijn, als, verwazend naar haar zoomen, een stralende bloem van gloed, en die ik nu aanschouwde als een drieheid van lampen, scherp naast elkander, nauwlijks verbleekend in de doorschenen glanskring hunner eigen, roerlooze uitlichting.

Maar toen ik later, in mijn kamer, met een kloppend gevoel in mijn hoofd of mijn bewustzijn zou bersten, dezelfde stelligheid van kleuren en lijnen rondom mij bestendig zag en mijn oogen mij pijnden van vermoeienis, is een groote droefheid gekomen en, met mijn handen voor mijn gloeiende oogen alleen met mijzelf, heb ik tranen voelen neerdruppen langs mijn vingers. En het eenige gevoel dat ik mij van die avond herinner, is een heete wanhoop, een terughun-

keren naar het wazig bedrog van weleer, mijn gisteren, een gevoel, bij de gedachte dat deze zware strakheid nu voor altijd mijn deel zou zijn, van zoo onpeilbare ellende, als enkel een knaap kan voelen in de duizeling van zijn onbewuste levensaandoening, wanneer het absolute van zijn kinderdroom uiteenscheurt en in de eerste schamplichten van kennis de wereld hem dreigt door de haast onwrikbaar harde samenstand van haar betrekkelikheden.

Toch, is de vermoeyenis verdwenen en het gespannen visioen werd het gewende. Dit echter bleef na van de kleine gebeurtenis waardoor te zwakke oogen geholpen werden: dat het verbond verbroken was en dat de wereld, groot en van mij gescheiden, buiten mij lag als een andere eenheid die mij geluk gaf wanneer ik iets van mijzelf in haar herkende, maar mij, wel het allermeest, smartte, zoovaak ik haar om gemeenschap vroeg en zij geenerlei gemeenschap te geven had.

Wij doorleven allen hetzelfde en het begeerde zien wordt een betreurde pijn. Wij hebben de drang naar geluk, doch niet in kennis ligt het geluk, en daar het menschlijk leven zelf de onbedwingbare drang naar kennis in zich heeft, is de drang van ons leven, terwijl de kennis onvolledig of valsch blijft, naar zijn eigen pijn. Na iedere poging om op de drift des geestes hooger te stijgen tot een absoluutheid die onze begeerte is, lijden wij aan de wanhoop van het kind dat, na de verwondering om zijn rijkdom, moet schreien om zijn onherstelbare armoede. Verlangen naar geluk, verlangen naar kennis, op beide stroomen tegelijk zou de mensch willen varen naar het doel, zelfs als het de dood, een zinvolle dood dan, wezen moet. Zelfbedrog, want zij bruisen elkaar tegemoet en stor-

ten aan elkander, en in de draaikolken vindt de mensch die andere, zinlooze, dood van zijn ondergang, die bitter is en het leven een vloek zou maken, als wij ooit mochten leeren hem als het noodzakelijk einde te voorzien.

Zoo zijn wij allen als blinden, dwalend door de straten der wereld en smeekend met heesche regelmatige kreet om het brood der kennis dat niet voedt. Zoo zijn wij allen de ongelukkigen in wie het instrument van hun jammer zijn misdrijf boet door te bedelen om het geluk dat het zelf onmogelijk maakte en waarvan ons bijwijlen een aalmoes wordt toegeworpen. Zoo is het leven dan niet mogelijk zonder aanvaarding onzer werklooze blindheid, deze verloochening onzer kennisdrift, òf de aanvaarding van het leed om onze onmacht, die verloochening van onze geluksdrang. Als niet volheid des levens ons eenig doel is en wij, gelijk de blinden wier andere zinnen, gescherpt door 't eene gemis, tot nieuwe oogen worden, èn onze kennisdrift ganschelijk behouden èn ons noodzakelijk leed aanvaarden kunnen, omdat het de dagen vol maakt en het leven - kort.

Wij moeten den blinde beluisteren al zwijgt zijn kreet. Wij hooren die kreet in zijn stilte, want méer dan de roep om brood beteekent zij, voor ons, de ononderbroken ervaring van blindheid en de roep om het licht. Een roep om het licht die door de bede in de roep om de aalmoes-zelf beantwoord wordt en nochtans voortgaat heesch en regelmatig de ijle morgen te wonden. Wie onzer zal de weegschaal houden, dat hij geluk en kennis wege, - wanneer geluk zonder kennis ons geen geluk is en kennis zonder geluk, daar zij immers de laatste kennis niet zijn kan, geen kennis? Het leven wordt dan slechts mogelijk door een ge-

spannen aanvaarding uit vrije wil; een aanvaarding die uit een zwakheid, ja, ontstaan is maar de grootere zwakheid buiten sluitend, het leven vol maakt en ons sneller doet voortstuwen naar ons doel dat op de kringloop der eeuwen, van alle samenstelling de ontbinding, van alle leven de dood, of het Nieuwe Leven is.

De Chiu

HET landmeisje dat zong in het dal waar ze werkte met haar vader achter de ossen, - ze zweeg toen zij in de schemering langs mij kwam, waar ik op een verhevenheid aan het klimmend pad zat te wachten op de hoogste glorie van het stijgend avondrood. Ik hoorde dat de krekel al luid was. 'Il Chiù,' zei ze, toen ik haar de naam gevraagd had van het diertje dat de duisternis vol maakt van zijn alomtegenwoordigheid en de stilte regeert. En daar ik dankte en groette ging zij heen maar wachtte de wending van de weg voor zij opnieuw haar sterke lied begon dat wegstierf onder de luidheid van de chiù.

Het was bijna donker geworden over de bruine doorploegde hellingen van de hoogten om Siena. Voor mij glooide neer het smalle dal en klom daarginder omhoog tot die gloed van de hemel waar het de hoeve naar opdroeg die verdroomd lag als een sprookhuis. De hoge poort in het midden der muren, een gat in het fulpen zwart der woning, opende haar begrensde doorzicht op de brand der gezonken zon. Zijlijngs was de pineta voor het licht als een duister mysterie, roerloos en ondoorgrondelijk. En ondoorgrondelijk de heele landouw zooals ze onder de verheerlijking des hemels was volgestroomd met schaduw. Het was vreemd de oogen weg te wenden van die praal naar de duisternis der vallei, zooals het vreemd was daarna weer de groote stilte te zien der verschietende gloeden. En de chiù zong.

De krekel is de klankgeworden ziel van de avond. Alomtegenwoordig waarlijk en menigvuldig lijkt zijn rusteloze zang in het geluid zelf zijn rusteloosheid te overwinnen want hij is één met de stilte, één met de duisternis en het avondrood. Hij is sterk en teer, sterk voor zich zelf en teer voor ons, en op dezelfde

wijze is hij hel en innig, ongestadig en vol zoete vrede. Hij is vol tegenstellingen tusschen zijn eigen werkelijkheid en de stemming die ze in ons verwekt. Hij heeft die tegenstellingen verbonden maar het hoe vermogen wij niet te vinden. Zoo is hij wel geheel het hart van de avond, ook door déze verbinding: zijn nabije verheid.

Wij hooren hem meest achteloos tot wij één avond ons bezinnen op de zin van zijn melodieloos melodieuze zang, en stil staan, dralend. Hij is lief als oude herinneringen die zachtjes tikken aan de klankwand van het gemoed, ontwaakt als kindertjes die straks weder slapen. Hij is lief als verborgen gevoeligheden die uit onze ziel naar dat schemerlied luisteren en nu huiveren om hun eigen luidheid. Een vage, onbenoembare drang tot uitzetting, uitvloeijing over alle denkbare grenzen, zwelt aan in ons binnenste. Hij doet ons voelen hoe heel het leven een mysterie is, onmetelijk ver als het dichtst nabij schijnt, onmiddellijk nabij als het onmetelijk ver schijnt. O kleine krekel, zingend in uw onbewustheid een monotone zang! Is het niet genoeg dat hij enkel een chiù is, luid in de nacht? Wat raakt hem het dwaze hart van een overgevoelig dichter? De natuur is te groot dan dat zij rijker kon worden als de mensch zich aan haar wegschenkt om haar dubbel te kunnen liefhebben. Misschien. Maar wie zal zeggen dat de krekel niet wáárlijk is wat ik hem droomde, wachtend tot wij stil genoeg worden om álles in zijn geluid te hooren?

Eén ding bleef ongezegd: Hij zingt de weemoed. Weemoed van avondrood en scheemring, weemoed van de avond als de lichten dwalen over de aarde, als alle verbanden verbroken worden en de mensch eenzaam wordt. Weemoed der ziel die zich zelf verliest

in het wijde wonder van het leven op de grens tusschen verwerping en aanvaarding, van ontgoocheling en vervulling. Weemoed van een ziel die wil deelhebben aan het al der wereld, van een hart hakend naar de zeer besloten innigheid binnen enge menselijke wanden. Van alle tegenstellingen des levens tot de allerhoogste tusschen God en mensch, als het hart op de zang van de krekel zich voelt uitzetten door de drang naar einderlooze verwijding en niet verder kan dringen dan de ondoorzichtig verblinkende naglans der zon. Hoe zoet is het peinzen in de stilte daar de dag versterft in zijn eigen schoonheid en de avond de dalen vult met zijn geduldige schaduwen. Menschen en vogels zwijgen en de aarde luistert naar zich zelve, niet hoorend dat zij reeds lang was gaan zingen in de alomtegenwoordige zang van de eenzame chiù. Daden rusten dan, droomen verglijden, en de mensch zit doodstil in zijn eenzaamheid te leven, het allerdiepst misschien als gloed en schaduw en alle gedachten zijn afgedreven van zijn bewustzijn, tot het onbewuste deint op het ongehoord geluid van de chiù, in een mijmering zonder vorm, - in een droom, de laatste, zonder inhoud.

Gesprek op de Monte Mario

WIJ hebben de natuur verloren, zeide hij, wij kunnen haar niet meer zien.

Ik zweeg en zag voor mij uit. Wij zaten, in de nabijheid van Rome, op een der weinige plaatsen die door paleizen en leelijke huizen nog niet verstoord zijn: de Monte Mario. Het was voorbij het midden van de middag, na een paar dagen van onophoudelijke regen in December als een zoet-zomersche Nederlandsche Junidag. Mijn peinzen rustte in een zachte tevredenheid gelijk ik vroeger niet kende, en boven het landschap, van kim tot kim, hing onder de blauwe hemel iets zoo innig-stils te zweven dat ik niet wist wat te antwoorden. Was het de natuur die deze teedere begoocheling daar deed glinsteren, en in mij die verlangstige drang naar vrede deed kloppen waaraan de vrede zelf alreeds niet meer vreemd was? Had ik de natuur dan verloren? En zoo ik haar niet verloren had, kon hij haar dan verloren hebben zóó dat hij voelde haar niet meer te kunnen zien? (Er was nog een derde bij ons, die ik niet zag waar ik zat, maar wier aanwezigheid ik hoorde in het kraken van takjes op de hoogte waar zij bloemen plukte).

Ik zag terzij. Zijn gelaat hield hij naar de vlakte en naar de stad. Het was stil, van die vreemde, peinzende stilte die huivert over een diep verdriet dat verborgen, een verlangen dat niet vervuld wordt. Dan keek ik weer voor mij. Daar lag de Campagna. Voor deze ééne dag had zij het der zon vergund de lange, strenge lijnen van haar sombere verlatenheid op te lossen en scheen zij, naar de Sabijnen en Albanen toe, een zich uitschuivende tuin van weelde waar het brons en bruin van de herfst zijn laatste feesten vierde. De blankheid aan de top der besneeuwde bergen was mild voor onze oogen en deed nochtans de droom

in mij ontwaken eener hooge, schitterende verblinding. Zij keerden zich weg van de weelde der velden. Maar deze hadden de stad in hun midden als de dorre, steenige strakte gevoeld welke zij voor menschen en dieren zijn moet, en in een rilling van ontferming hadden zij de armen om haar heen gestrekt, haar aan hun borst getrokken, zoodat er geen gescheidenheid van land en stand meer bestond, doch een verzadigde eenheid van kleur en warmte, een versche rijkdom, voor het eerst geboren, zich er rekte op de siddering van zijn geneuchte. Ik zag kerken noch paleizen, één offerde haar grootheid op aan die andere grootheid van het landschap waarvan zij een deel was, het andere dook weg in de eenheid om zijn eigen smadelijk pralen niet langer te kennen. En de slagader van dit leven, van ginds naar ginds langs ons heen, de Tiber, stroomde snel, wist ik, zijn drift tusschen de einders, maar scheen een glanzige stilte wier spiegeling reeds nu het rood van de avond verwachtte.

Maar hij, die dit alles zag gelijk ik, en voelde dieper dan ik wellicht daar hij beter zien léerde, na het oogenblik van zwijgen sprak wederom wat hem kwelde met de noodzakelijkheid eener verlossing:

- Wij kúnnen haar niet meer zien, hoe schoon de Campagna daar ook voor ons ligt en hoe volledig - want zoo sterk is ze, de natuur - zij de groote stad met haar geraasch en haar drukte ook gedwongen heeft zich zelf te verliezen om een stilte te zijn, en in die stilte voor het eerst weer met haar vereenigd. Zien, is dat: onze oogen laten streelen door de schoonheid van lijnen en de weligheid van kleuren? Is dat, op een dag dat iets van geluk in ons wakker wordt, dat geluk als een alles doorstralende glans projecteeren op de velden, ze schoon zien en daarna de natuur prijzen

om haar schoonheid?

Ik zweeg. Achter mij, op de hoogte, hoorde ik het kraken der takjes; kleine stappen, dicht bij, waren nader dan daareven. En plotseling verlangde ik om mijn handen te laten roeren aan donkere haren, en in dat gevoel trilde het besef van mijn geluk en het verlangen naar haar die 't mij gaf. Maar tegen hem zeide ik nu:

- Zoo zie ook ik de natuur...

- Wij zien haar geen van allen, noch jij, noch ik, noch één van onze vrienden, en wij moeten haar toch léeren zien voor wij iets zijn zullen, en *ik* moet haar weer leeren zien omdat ik haar schilderen moet en haar nu niet schilderen kàn; omdat ik nooit een goed schilder zal zijn wanneer mijn stof niet in alle menschen en dieren en dingen de natuur is, die ik dan met mijn geest, mijn hartstocht en verbeelding heb te verwerken. Zie ik haar niet, dan is mijn stof de schijn van het wezen en het werk wordt niets. Of ik teer op mijn innerlijk dat zich afmat in de strijd met de schijn van mijn stof, tot het onvruchtbaar is opgebrand en ik de mislukking van mijn leven beleefd heb.

Ik dacht, toen hij dit gezegd had aan het wazige meisjeshoofd dat op zijn groote doek van voor de verheven kraters van Cervara en van tusschen de ernst en de verrukking van den vader en de moeder een blik naar mij toekeerde die enkel droom was. Wat peinst zij daar tusschen die drie als het verwaasde gelaat van een die ook onder de diepste arbeid niet vergeten kan worden en opdoemde voor de bergen? Hoe vaak had ik, in de stilte van mijn wacht op de slaap, aan die oogen gedacht! Zij zijn als oogen van een in wier blikken men binnen het leven zelf niet verzinken kan en die ons slechts de mijmring aan hen

overlaten. Zij zijn geen werkelijkheid, want hun werkelijkheid houdt gemis van liefde voor altijd ontzegd, zij zijn niets dan de hopelooze afglans van het hopeloos berusten der ziel die niet eens in een snik haar bedroeven uitviert en een matte droom moe laat heenslepen over de siddering der wereld. Ik dacht aan andere oogen die mij zóó het werkelijk wezen hunner ondoorgrondelijkheid gegeven hebben, dat ik nog de rilling ken waarmee ik mij voor het eerst in hun diepte gestort heb. Maar een weemoed was in mij gekomen. En ik voelde háár-op-de-hoogte, en hem, en mij zelf, op deze heuvel verbonden door het mysterie van het leven dat ik nu genoot schoon ik het niet kon begrijpen, zooals ik het vroeger had meenen te begrijpen zonder het te genieten.

Ik vroeg: Kunnen wij er dan íets zelf aan toedoen, dat wij haar weer lééren kennen, of moeten wij wachten tot de boodschapper komt die aan zijn groote vuur onze lampen ontsteekt? Is er een zoeken mogelijk, is er een zwoegen denkbaar dat haar ons zou overleveren? Of zal het een plotselinge genade zijn? Kán het anders komen dan als een ‘erleuchtung’?

- Geen genade, zei hij; van wien moest ons die genade komen? Een langzame, volledige regeneratie van het leven, dat is wat wij noodig hebben, willen wij ooit de verloren eenheid terugkrijgen. Bewonderen, is dat anders dan: contact hebben? En wat nut ons een contact? Sluit het besef van te bewonderen het algeheele verzinken in het bewonderde niet uit? En is wezenlijke kennis, is *zien*, ooit mogelijk zonder datzelfde, algeheele verzinken?

Ik begreep dat hij gelijk had. Ik ontkende het niet tegenover mijzelf: er was in mijn gevoel voor de natuur altijd een element van vreemdheid geweest; ge-

scheiden van haar had ik haar aanschouwd; mijn liefde - mocht ik het nog zoo noemen? - was altijd vol geweest van de weemoedige begeerte die door haar aanwezigheid reeds de tweeheid van de natuur en mijn ziel aan mij verried. Wanneer had ik mij aan haar overgegeven? Eenmaal, één oogenblik, toen ik door de duinen heen de laatste heuvelkling genaderd was en na de laatste stappen plotsling vóór mij de avondzee zag, splinterend en fonkelend in een doorzongen glorie van lichtende schoonheid. En toen ik jong was. En wat hij sprak van regeneratie des levens, - dat was dezelfde grondgedachte, tot welke mijn twijfel en ontevredenheid altijd gevoerd hadden. Er is geen uitweg voor ons zoo lang wij zijn als wij zijn. Maar wij hebben hem nóódig, die uitweg, meer dan iets anders. Nietzsche begreep het, wanneer hij altijd weer sprak van het boven zich zelf leeren uitscheppen waarin des menschen redding lag, en ontelbaren, sinds dien, hebben hetzelfde gevoeld en aan hetzelfde geleden. Maar:

- Is het dan zeker, dat wij ons zelf regenerereen kunnen? vroeg ik. En wanneer wij het niet kunnen, zullen wij dan als zoovelen uit vorige geslachten moeten tenonder gaan?

- Wij regenerereen ons zelf niet, antwoordde hij. Het zou zinlooze hoovaardij zijn dat te denken. Het leven regenerereert zich zelf en dus ons. Daarom is het heerlijk dat wij in een tijd leven waarin de regeneratie des levens als iets gebeurends gevoeld wordt. Zij geschiedt langzaam, onder verschrikkelijke krampen, maar geschiedt. Daarom ook kunnen wij niet meer te gronde gaan, als die voorgangers. Jij zelf, herinner je je dat stukje dat je mij eens voorlas, en waarin je je de hopelooze nederlaag van je eigen leven verbeeld hadt?

- Einde, bedoel je? Het was niet *mijn* nederlaag die ik mij voorfantaseerde. Het was het einde van een roman waarin ik - voor mijzelf met angst in het middend latend, of ik niet tusschen volgenden een laatste der vorigen was, - de noodzakelijkheid van dier vorigen ondergang ontleden en beleven wilde, - en die ik toen door dit kleine slotstukje voor mij zelf overbodig gemaakt voelde.

- Jouw nederlaag dus toch. Er zit een zoo zieke, koortsachtige, ontzenuwende stemming in dat het niet anders kan of je hebt er de afstervende gevoelens van je eigen hart en je eigen zenuwen in beschreven. Maar heb je daarmee tegelijkertijd niet de onmogelijkheid van jouw ondergang bewezen? Lees het na en zeg mij: zou je dat stukje kunnen herhålen? Zou je het nu durven uitgeven als een levensdocument voor je zelf zonder iets meer, als, niettegenstaande de inkleeding, een biecht van je ziel?

- Neen, antwoordde ik.

- Dat is, zei hij weer, omdat je diep in jezelf de onwrikbare overtuiging hebt dat wij, hoeveel verdriet, hoeveel worsteling en teleurstelling ons het leven ook geven moge, nooit bezwijken zullen. Dat wij nooit meer waarlijk wanhopen kunnen aan het leven, al ontnemt het ons het dierbaarste; dat wij, naar ons eigen gevoel, niet meer als losse verenkelde bloemen op brooze korte worteltjes, verspreid over de aarde, bloeien en welken, maar als de takken zijn van de onmetelijke levensboom die uit tijdelijke stilstand en dorheid altijd weer omhooggroeit en uitbloeit tot een verheffing, een rijkdom, als hij nimmer bereikte. Naar welke hoogte groeien wij, wat zal de gedachte, het geloof zijn, dat ons allen tezaam zal houden? Wij weten het niet, weten enkel dat het zoeken van het

menschelijk leven naar het nieuwe geloof ook ons persoonlijk beroert. En als wij ooit bezwijken dan is het enkel omdat wij, zoekenden onder zoekers, nog niet vinden konden, niet omdat wij leerden ontkennen wat wij zochten. Zulk bezwijken echter is geen ondergang. Wij zouden de noodzakelijke offers zijn die het leven behoeft om zijn nieuwe harmonie te scheppen. Offers zijn altijd nodig voor een werkelijke schepping.

- Maar in velen zal een rest van individualistische hoogmoed zich willen verzetten, wanneer zij zich tot een gemeenschappelijke belijdenis gedwongen zullen zien; en, dan nog, zouden zij zèlf willen werken in stede van, door het leven, van uit de onbewustheid hunner ziel, veranderd te worden.

- Het leven zal hem wel dwingen, deze individualistische hoogmoed. Wat is hij? Hoogmoed van wat wij verstand noemen, hoogmoed van dat allerafhankelijkst denken dat zichzelf boven alle natuurlijkheid verheft, en waaraan wij, daar het zich ál te vaak als richter buiten ons volle wezen stelde, onze verscheuring te wijten hebben. Laten wij met de gansche kracht van onze innerlijke, ontroerde, verlangende gemoedsvolheid het verstand de tucht opleggen der gebondenheid binnen het Zelf. Wanneer het andere eenmaal ontwaakt is zullen wij dat kunnen. Moge het verstand eindelijk tot het bewustzijn komen dat zijn onafhankelijkste hoogmoed een fictie is. Het leert ons dat de dingen enkel door hem voor ons bestaan? Maar het verstand zelf bestaat alleen door een van die dingen, het lichaam. Wat wil het dan? Het word tijd dat wij die naar alle kanten onjuiste, ongelukkige en onbestaanbare scheiding tusschen verstand, gemoed, geest en ziel laten varen en ons

zelf de tucht der gebondenheid als wet stellen. Zonder haar in elk afzonderlijk, zal regeneratie vóór ieder afzonderlijk niet mogelijk zijn en tot deze tucht zijn wij, als wij eenmaal die wet gesteld hebben, ook in staat met bewustheid te werken. Dit is het eerste wat wij noodig hebben: het gevoel, het intense gevoel dat er iets als een kern is die wij geen namen behoeven te geven, en dat alle dingen die wij tot nu toe differentieerden, gedwongen zijn rondom die kern te draaien, misschien slechts verschillende uitstralingen of afglansingen van hem zelf zijn. Zoo is het met ons menschelijk lichaam. De kern is de levensenergie. Noem haar menschelijk liefde. Alles leeft door haar. Zoo is het met alle menselijke lichamen tezamen: de menschheid. In de levensenergie vindt het geheele mensdom zijn eenige drijfkracht en de oorzaak van zijn voortbestaan. Laat ons dat eerst een zekerheid geworden zijn, dan zullen wij in alle levende dingen der natuur, en in de natuur als geheelheid diezelfde kracht voelen: wij zien ze van uit hun hart, doorvoelen haar van uit haar bloed. Dan eerst leven wij van uit onze organische eenheid, zijn wij 'heele' mensen geworden, en aangezien wij ons bewustzijn niet meer scheiden van het doorleefde om dit er mee te beoordeelen, en omdat juist de gansche natuur bestaat in de onbewuste vorm-ording, gestalte-ording van datzelfde levensgevoel, zullen wij dan werkelijk de gemeenschap met de natuur als een realiteit in ons voelen, en eerst van uit die gemeenschap, daar wij de natuur van uit het hart der natuur zelve doorleven, komt het heerlijke, eenige ware begripen der natuur in ons dat het ons mogelijk zal maken haar als een ademende volheid tot onze kunst om te beelden. De ziel der natuur die onze eigen ziel

is, zal ons aandrijven haar te schilderen, te dichten, te zingen, en ieder kunstwerk zal zijn vormen bezitten in waarachtigheid, gelijk wij die kennen uit de rijkste tijden, - hymnen, lofzingend uit leed en geluk, paneelen, beelden die ons, heet van een leven dat wij niet deelen konden, tot dan naar de heetheid van zulk leven verlangen deden. Dan eerst zal het leven een volheid zijn en de kunst de lofspraak dier volheid. Volheid van leed, of van vreugde, - het doet er niet toe. Leed is essentieel, tranen zijn eigen aan de dingen, er zijn dagen waarin leed niet minder en meer zelfs als volheid van leven gevoeld wordt dan geluk. Volheid die zich, naar de drang der menschelijke natuur, tot uiting dringt; dat is tegelijk de schoonste verklaring van het bestaan der kunst zelve.

Hoe kwamen die woorden nu zoo plotseling in hem die anders zoo moeilijk zijn uitdrukking vond? Hij sprak over zich zelf, maar hij sprak ook over mij, en hij sprak ook over haar die nu bij mij stond, haar hand aan mijn haren. Ik zag tot haar op. Een zelfde glans blonk in haar oogen en in de zijne. Het was de ziel van ons geloof, het was ook de glans der zon die in een openbaring van roerloos stralende gloeden voor ons onderging. En ik zelf, die altijd gemijmerd had over vormen van geloof en er geen had kunnen vinden die mij voldeed, ik doorzag de ijdelheid van dit zoeken, omdat de gedachte van het zoeken zijn ijdelheid en de onmogelijkheid van het vinden insloot. Ik voelde met de zijne die gansche onstuimigheid mijner gedachten die tot dit oogenblik niet dan intuïtief of bij onvolledige bewustwording in mij woelde, zich nu eindelijk tot een bouw te zamen voegen. Ik begreep dat mijn geloof tot een andere vorm zou groeien dan ik mij soms voorstelde, tot iets heel eenvou-

digs dat niet om namen van goden en de wierookgebeden in kerken vroeg; en dat het even sterk en vast in ons zou zijn als het nu vaag en wemelend in mijn gedachten, als een droombeeld haast, gezweefd had.

En zij toen: Zal dat geen tijd zijn van wijde menschenliefde, zullen wij niet hetzelfde wat wij ten opzichte van het gewoonlijk natuur genoemde ondervinden, ook tegenover onze medemenschen waar maken? Is dit niet noodzakelijk?

Hij glimlachte. Ik geloof, zei hij, dat wij die neiging en het werkelijk gevoel van menschenliefde zullen hebben, en dat wij elkander nochtans niet minder pijn zullen doen, niet minder elkaar bevechten dan te voren. En de dieren zullen elkander niet minder verscheuren, de groote boomen niet minder ten koste der kleine leven dan vroeger. Maar ook dat doet er niets toe, dat voel ik.

Hier raakten zij aan de gedachten die, zoo lang onbewust dringend, door de beteekenis van zijn woorden hun samenhang gevonden hadden.

- Juist hierover ben ik veel met mijzelf bezig geweest, zei ik. Nu zie ik dat wij beiden tot dezelfde overtuiging gekomen zijn. Jij in je zoeken naar het voor de kunst noodzakelijk voelen der natuur komt tot de eenheid met de natuur. Ik, in mijn zoeken naar de zin van het gansche leven, kwam tot blijde aanvaarding, tot liefde voor het leven, het mijne, dat van alle dingen. Eenige maanden geleden schreef Romain Rolland dat wij 'vóór alles streven moeten menschen te worden die werkelijk menschen zijn'. Het schijnt zoo eenvoudig mogelijk, het trof mij. Heeft hij gelijk? Is dit mogelijk? Wat verstaan wij onder 'menschelijke menschen'? Ik geloof dat het juist tot onze menschelijkheid behoort dat wij elkander bewust of on-

bewust, en soms tot de dood toe, bestrijden en benadeelen. Beschouw de natuur eerst voor zoover zij aardsch is. Juist die eigenschappen waardoor wij het dichtst bij haar staan, die wij met alle dingen der natuur deelen en die wij noodig hebben omdat wij ons anders als buiten de wereldorde gesloten ongelukkige wezens zouden voelen, drijven ons gemeenlijk tot die daden die niet van menschenliefde getuigen. Wanneer wij ons ten opzichte van deze door onze specifiek-menschelijke eigenschappen lieten corrigeeren zouden wij ons zelf verzwakken en de menschheid zou zich zelf ten ondergang doemen. Wij moeten slechts trachten te onderscheiden waar de natuurlijke bestrijding, de natuurlijke tweedracht eindigt, waar de menschelijke boosheid of wreedheid begint. En wie zal ontkennen dat ook deze, door het bewustzijn geperverteerde natuurlijkheid, niet minder dan goedheid en zachtmoedigheid, door het bewustzijn gesublimeerde natuurlijkheid, tot onze specifiek-menschelijke eigenschappen behooren? Wat wil het dan zeggen dat wij menschelijke menschen moeten zijn? Dat wij ons laten leiden door onze menschenliefde, gelijk Rolland haar zich denkt? Die zij dan absoluut, want daarin ligt haar eenige waarde. Maar zij zou ons te gronde richten. Is er dan een onverzoenbare vijandschap tusschen menschenliefde en menschenbestrijding? Neen, want beiden zijn zij den mensch noodzakelijk. Hoor! Hier wordt mijn denken door hetzelfde gevoel, hetzelfde geloof geleid als het jouwe. Wanneer wij het probleem enkel beschouwen van het standpunt der menschheid, is er geen verzoening, - dan zullen wij nooit geraken buiten de innerlijke tweespalt, zal nooit de binding kunnen plaats hebben. Noem de aarde der menschheid woonplaats

en alles wat wij doen aardsch, dan is er in het aardsche, die orde der menschheid, geen verzoening, gelijk er in het aardsche ook geen rechtvaardiging voor het leven te vinden is. Maar wij moeten onze aardschheid beschouwen als deel van een hóógere orde, laat ik het noemen in haar heelalschheid. In de kósmische gedachte alleen is de rechtvaardiging van, de verzoening binnen het leven te zoeken en te vinden. Leg je neer op de weiden met je oogen naar de sterren, je ooren vol van de geluiden der aarde, je gedachte vol van de droomen der menschheid, - zul je je zelf niet vergeten in die eindelooze wemeling van zonnen, wier wettelijkheid het nooit gansch begrepen, nooit gansch doorvoelde wonder der wereld is? Stort jezelf met je geheele wezen in de afgrond der oneindigheidsgedachte, verlies jezelf in de grondelooze etherkolk der eeuwigheidsidee. Waartoe, tot welk doel, die oneindigheid, die eeuwigheid? IJdele vragen, - je zult hen zélfs niet meer stellen. Hun onpeilbare grootheid is hun zin en rechtvaardiging, en in hen vindt al ons troebele woelen, al ons denken en streven, al ons pijnlijk zijn, en gekneusd zijn, en vermoeid zijn, verzoening, rust en genezing. Wanneer die oneindige eeuwigheid van leven die het eenige is waarin de gemeenschap van alle dingen bestaat, die de eenige brug is tusschen mijn zelf en jouw zelf, in haar grootheid haar rechtvaardiging en haar zin vindt, dan vinden wij, die haar deelen zijn, in hetzelfde de onze, is ieder gebeuren dat op die zonnen, en op die aarden, en op onze aarde haar wettelijkheid bestendigt, als noodzakelijk verzoend, weten wij dat wij, de menschen liefhebbend, deel uitmaken van de groote levensgemeenschap der sterren, dat is van de Natuur, dat wij, menschen bestrijdend, slechts de

werktuigen zijn van haar zelfbestending die uit de vloed van het worden altijd nieuwe scheppingen doet omhoogkomen en ze altijd weer in diezelfde vloed doet onderduiken, omdat immers het worden van het een zonder het vergaan van het ander niet denkbaar, en ook vergaan zelf slechts een anders worden is. Menschen bestrijdend maken wij op onze beurt de zelfbestending van het eenig zinnige ter wereld, de wereld, mogelijk, gelijk wij, menschen liefhebbend, ons deelhebben aan haar doorvoelen en genieten. Wij leven in de kosmische gemeenschap die wij zelf helpen vereeuwigen. Het begrip moest dit wettigen ook wanneer wij zelf als het naaste offer dier bestending vallen moeten. Maar zelfs, voor de breuk van 't bewustzijn vreesachtig, onze ontroering, indien wij ons zóó hebben opgeheven dat dit inzicht bloed van ons bloed werd, en ziel van onze ziel, groete de stonde van haar pijn en haar sterven met welgevalligheid. Elke pijn is een sterven en hij die geleid wordt door de sterrefakkelt der Waarheid, beleeft in het ééne groote oogenblik van alle sterven, zijn dood, tegelijkertijd de begeerde gemeenschap des levens in haar uiterste volheid en haar sterkste bestending; bewusteloos onderduikend in die eeuwige vloed bereikt hij de droom die van alle de begeerlijkste is en voltrekt de wet waarop de onafgebroken voortduur dier oneindige eeuwigheid berust. Zoo is hij nu een schepper van het heelal, die in het eene oogenblik zijner schepping in zijn hoogste geluk als in een verteurende vlam de laatste scheidswand verbranden voelt en zich stort aan de boezem dier oneindige, voor ons onvolpeinsbare zaligheid waarvan enkel de uiterste rimpelen heenruischen over de stranden van ons persoonlijk leven.

Aanvaard iedere daad

waardoor wij een ander zullen schaden, mits zij onvermijdelijk, noodzakelijk is, houdt dat hooge geweten als een heilige vlam op het altaar der ziel. Zoo zullen wij, kleine menschen, waarlijk nog groote menschen worden, en gelukkig, en in de uren onzer inwendige verheffing, wanneer wij van aangezicht tot aangezicht met de kosmos onze gemeenschap belijden, zullen wij, door welk verdriet ook doorwond, beseffen dat dit verdriet geen rechtvaardiging behoeft, noch van wege hem die 't ons deed, noch van wege het leven dat ons door datzelfde verdriet de menschen doet zijn die wij zijn willen. Hierin ligt onze droom en ons bereiken, onze begeerte en onze vervulling, onze godsdienst en onze goddelijkheid. Zoo bouwen wij ons leven op als de pyramide wier hoogste top haar einde is en onze dood zij de opperste stonde van waar onze ziel de wijde vleugels uitslaat naar de gouden gloeisels der avondzon, die haar vederen doen druipen van heerlijkheid tot zij, door de laatste sidderingen van licht heenwiegend naar de haard van alle leven, verademt in zijn adem en vergloedt in zijn gloed.

Ik zweeg, wij zaten nog stil. De avond was reeds bijna gevallen en het werd killer. De stad was weggeslapen aan het hart der Campagna, tot de sterren ontwaakten aan de hemel. Toen rekte ook háár machtige leven zich weder uit naar het bewustzijn en, schoon wij haar zelf niet meer zagen, lichtten ontelbaar uit de schemering de helle lampen als de getuigen van haar vreugde en haar vrede en haar leedvolle bemoeienis. Maar zij bleef niet eenzaam. Van de top en de helling der bergen antwoordden kleine lichtsignalen, vredige boden, de roep der stad, en ik dacht hoe enkel in de nacht de gemeenschap geboren

wordt tusschen hen die, elkander des daags niet wetend, in den duister naar elkander heenzien, de eene met het verlangen naar der andere onstuimigheid van hartstocht, deze met de weemoed om dier eenzame vrede. Doch ik wekte mij op uit mijn verbeeldingen toen de anderen rezen. Het was stil op de berg. Wij hoorden onze schreden. Het was of er een verband lag tusschen dit stille ruchten onzer voetstappen over de vloeren van de avond en het geluid mijner verruischte woorden, dat weerklonk in mijn ziel. Maar toen wij de stad bereikt hadden en over de brug de lantarens diep in de bleektintige Tiber weerkaatst zagen, scheen het alles ver weg als een wazige droom die wou sluimeren. En hij sluimere nu, nadat ik hem nog eens voor dit schrijven gewekt heb. En weze zijn sluimering vruchtbaar voor haar, voor hem, voor mij. Eens, in het uur onzer grootste menschenlijke daad, en nog eens, in het uur van ons grootste wereldsche beleven, zal hij wederom ontwaken. Wij zullen hem groeten.

Allerzielen

VERRE woorden zingen door mijn peinzen. Eens dwaalde ik rond door de avond, het schemerde, en langzaam ging ik langs het popel-zwarte pad naar het kerkhof waar geen doode mij wachtte.

*Want mijne doode droeg ik in mij om,
Mijn liefde met haar dorre, korte gaven,
Steenkoud en strak als ginds de kille graven, -
En alles lag in starre rust rondom...*

O, ik herken u, stem van mijn jeugd, ik herken u, klacht van het hart dat achttien jaar was en zich oud voelde als het hart der wereld. Jeugd van een ziel die te spoedig het gansche leven verloochend had en met een rilling terugschrok voor de verschrikkelijke tred door de dagen, van jaar tot jaar, uit niets, door niets, tot niets, - haar menselijk lot. Weet gij nog, vriend, die sprak van uit een zelfde gevoel, en sprak, tot mij, van de plicht anderen dat niets dragelijk of vergeten te maken? Ik kón het niet want ik was onmachtig tot menschenliefde en dacht dat ik mij zelf verschrompelen voelde. De doode die ik in mij omdroeg, een doode liefde misschien, was mijn eigen doode ziel.

Het is Allerzielen, avond bijna, ik beklim de steile weg naar San Miniato, de kerk en het kerkhof. Ik weet, ook nu, dat ik daar geen doode heb, maar dan: dat ik geen doode meer in mij omdraag, kennend in mijn hart een levende liefde, en mijne ziel een levende ziel. Menigmaal, en ook nu, niet blijde, berg ik toch, diep in mij, de zware schat van het geluk.

Het is vol op de weg, op het kerkhof. Bijna allen die hier gaan hebben hun dooden die zij bloemen brengen en een licht ontsteken voor de grafsteen. Al die kleine, trillende vlammen, in de avond, vertellen te zamen een vreemd, weemoedig verhaal van de

eenzaamheid der gestorvenen en de droefheid van alle doodgaan; want met welke gedachten de mensch zich te troosten tracht of zich wijsmaakt dat zijn leed getroost kan worden, schrijnend beseft het wie, hier en ginder, enkele grafsteenen leest en in die eentonige, altijd weer andere, maar altijd eender uitgedrukte litanie bitterder dan door de stomme spraak der gele lichtjes, voelt dat al de dooden eenzaam zijn en dat het leven van hen die bloemen en kaarsen aanbrengen niet meer voor hen is. Ik denk aan het vorige jaar toen wij te zamen, als heden tegen de schemering, op het groote Romeinsche kerkhof door breede lanen naar zijn grens van nevelige boomen gingen, voorbij het hooge vuur dat armen en dwalenden ontsteken voor de dooden die door niemand met licht of bloem bezocht worden. Nijpende erkenning in deze eene, gezamenlijke, gedachtenis, van het diepst vergeten, - er is ter wereld geen triester uitgedrukte onverschilligheid.

Ik verlaat het kerkhof en zie, van mijn hoogte, naar Florence. Strakke verbeelding, door de gestalte der dingen voor het oog zelf, van het menschelijk leven: een groote stad voor hooge, donkere bergen. Ik zoek het raam langs de Arno, waarachter mijn liefste nu leeft en haar gedachten vol maakt van de toekomst. Wat is het leven klein daar zoo nietig dat nauwe raam verloren is in de duizenden en zoo somber achter de stad de duistere bergen opstandig zijn boven de vlakte. Wat is het leven groot daar dat onstoffelijk gevoel uit mijn hart als een warme volle stroom naar het hare toestuwt, om haar heen zwalpt en naar de bergen reikt, wier hoogte hem niet weren kan als de wind van mijn verlangen hem doet zwellen tot over hun toppen, tot over de wereld! En wat

is het dat duizenden nutteloos stierven, als onze millioenen een onmeetbaar niets zijn. En toch, hoe kan het ons hart één oogenblik vergeten dat duizenden deze dag weenen om den geliefde, en vergeefs hun droom van liefde doen klotsen tegen de bergwand, waar hij moe van terugzakt naar de ziel uit wie hij ontbronde?

Daar ligt de stad, overneveld door dunne, blauwige dampen. Lelie van alle getijden, bloeit de blanke klokketoren omhoog tot de mist, onmiddellijk symbool van onze naar God heen rekkende begeerten. Wat lijkt hij laag! Stijgt gij niet hooger, drang des harten naar de hemel, of bedriegt gij uzelf van avond met de droom, dat deze nevel uw paradijs is en het doel reeds bereikt werd? Hooger welft de roode koepel der kathedraal, uitpansel boven het altaar maar in de afsluiting van zijn bogen naar het zenith als een gierigheid van het aardsche, vol van wil om het aardsche te behouden en het hemelsche door een beeld van het hemelsche te doen vergeten. En de kanteelen van het stadhuis daarnaast, andere bestending der aardedrift die wil strijden en bestreden worden, die wil handhaven en vernietigen, tot zij ten laatste haar vernietigingslust gaat handhaven in de sterke stand der steenen. - Er is een weifeling binnen in mij en ik aarzel, als een onzekere weegschaal. Hoe kan ik de smart der duizenden achten als zij in de waarachtige grootheid van het leven als het ondeelbaar kleine niet kan gemeten worden? Maar hoe zal ik vergeten die vergeefs zich naar het verleden wenden, de naar liefde bevende hunkeringen, de versmoorde hoop en de bitterste smart des harten dat lijden moet, niet uit gemis voor zich zelf, maar enkel omdat het te geven had en niet meer geven kán?

Mijn vriend, hoort gij mij? Herkent gij mijn stem als zij van deze hoogte over de landen naar u heengaat en herinneringen wekt van voor jaren? Is dit de wijsheid waarvoor ik geboren ben en die gij nu, wellicht, kunt aanvaarden: dat alle dingen der wereld, en ons eigen lichaam, slechts de altijd wisselende vormen zijn waardoor ons eenigst wezenlijke, het leven zelf, zich zichtbaar verstoffelijkt, zoodat wij dat eenigst wezenlijke, het leven, niet bezitten zouden, wanneer zijn wet niet was die der wording en verwording welke het lichaam doet geboren worden, welke de pijn om verandering en dood noodzakelijk, vooronderstelling van alle zijn maakt. Maar dat wij door dit, in onze lichamelijke allen gelijkelijk bestemd zijn tot dezelfde pijn, in onze gezamenlijke voorbestemming tot smart de gemeenschap vinden waarin wij met elkander blijzijn of lijden kunnen, en ons, door de erkenning hunner noodzakelijkheid als vooronderstelling van het menschelijk leven dat wij ondanks alles beminnen willen, tot geduld en berusting kunnen doorvechten. Zoodat wij, naar onze bewuste levensvoeling, ook door het lichaam als in een groote broederschap verbonden zijn tot gezamenlijke vreugd en gezamenlijke pijn, maar, voelend de wet der levensdrift zelf, door dat gevoel deelhebben aan de eeuwige levensbeweging. Want wij zijn in het Eene, onveranderlijke, rustend in zijn blijvende noodwendigheid, - en tegelijk in de verschijningsvormen van het lichamelijke, verscheurd wordend in hun onophoudelijke wisseling. En het Eene, dat ons allen besefbaar wordt door de aanwezigheid der lichamelijke dingen, brengt ons tot de aanvaarding hunner verscheuring, om in hen te leven, en het Vele, dat altijd door hetzelfde bestaat en gedreven

wordt, dringt ons naar het Eene, om in hem te vergaan. Rust dringt naar verscheuring, en verscheuring dringt naar rust, - hierdoor vinden wij de volheid waardoor wij, niet uit elk afzonderlijk, maar uit beide te zamen, zonder wanhoop blijven voortbestaan. Zoo aanvaard ik u, leven, als de rust van het Eene dat in ons slechts door de verscheuring van het Vele zich bewust wordt, als de wemeling van het Vele dat er niet is zonder het Eene. Zoo, niettegenstaande de onmogelijkheid onzer ondeelbare eenheid zelve, winnen wij ons de *wil* tot leven, tot ons werk en onze wijsheid, tot ons blijzijn en ons lijden, op de alle holten der wereld vullende en tot de sterren opwaarts brandende vloed onzer volheid.

Zoo vreemd een wezen is de mensch. Hij is *báng* voor volheid. Veiliger dan in haar stilte leeft hij in luide leegte. Hij vergunt een treurende, op de dag der dooden, te weenen aan de grafsteen, zich te storten in zijn verdriet als in een kolk van ellende, doch stelt een perk aan deze smart, sluitend het kerkhof in de stonde dat de eenzame, eenzaam in smart en duisternis, zich wou bukken over zichzelf en vergaan in zijn weedom. Men dwingt hem weg uit zijn gemeenzaamheid met zijn doode, en saam met vele anderen die, tot een nieuw jaar van gedachteloosheid gegord, versnaperingen koopen langs de weg, treedt hij moeizaam het pad naar beneden, weg van tusschen de anderen, naar de wemeling der stad en de stilte van het huis. Maar de bloemen geuren tezamen wijl zijn lichtje brandt voor de grafsteen, en het is vreemd te denken aan de weemoed van een kerkhof waar zinlooze gedachten op onvergankelijke marmers zwijgen als de dooden, waar de dichte geur der bloemen wankelt op de loome lucht en de gele kaarsen, boven de grond,

het stil verhaal der verlatenheid fluisteren, als kleine roerlooze zielen, bleek en rank in het duister, dat door de schemerige geurwolk neerzeeg over de graven.

Het Meer

VOOR het eerst, misschien, was mijn ziel zonder droomen: het was haar middagstonde van het geluk. Voor het eerst was er een groote vervuldheid in de ruimte die bestemd scheen voor weemoed of weedom van verlangen.

Wij gingen de weg naar Agno. Ik weet niet of het landschap zoo was als ik het zie in de herinnering, want ofschoon ik des avonds een gedicht begeerde waar alles voor altijd in bewaard zou zijn, bleef het mij heel lang te werkelijk om te worden opgenomen in mijn zingende mijmring, tot ik het zoo lang van mijn zwijgende mijmring doordrongen had dat het zijn werkelijkheid verloor en, als alles, een droom werd.

De lucht hing zacht stralend goud over de bergen. De heerlijkste zegening van lentelicht die ooit over de aarde uitvloeide, glansde om ons heen boven de stille glooiingen. Het was mild en diep en roerloos rondom van de middag die de wereld en ons hart verzaadde met zijn teedere zaligheid. Bovenop een heuveltop stond een kerkje. Zoo volmaakt had het zich weggegeven aan de stilte der aarde dat zijn kleine vierkanten toren mij geheiligd scheen, gewijde bevestiging van al wat beneden haar was opgegaan in de gedachtlooze lust van zijn rustige verrukking.

Ik voelde niets dan een stilte in mij, maar wist dat die stilte het geluk was. Zij was niet broos, zij was sterk als alles rondom ons en er was niets dat haar had kunnen verstoren. Een stilte die onze simpelste woorden niet krenkten, een geluk dat de alledaagsche gedachten niet vertroebelden. De eenvoud van het gewone leven was opgenomen in het innig verband der dingen waartoe wij behoorden.

En wij kwamen aan de laagte waar het meer zijn

einde vindt, na zijn ombuiging weg van het menigvuldig stadje. Eindeloos, lag voor ons zijn oppervlakte waar de kust zich aan voegde en andere hellingen zich uit wegljnden naar de hoogten. Dáár, zijwaarts, zagen wij de kerk van Agno, wederom een droom, onaantastbaarder nog, in zijn verte, van peinzende heiligheid. Maar wij zaten neder en staarden over het water dat rimpelloos de glans van de lente in zich verzamelde tusschen de weerspiegeling der groenende oevers. Een visschersboot lag roerloos verzonken in de weelde van het licht, een man peinsde heen over de verwachting van zijn arbeid. Wij peinsden als hij, uit de vervulling onzer zielen, over de vervulling van deze wereld.

En de zon zonk lager, en langer werden de donkere schaduwen langs de aarde, maar de vloed van schittering wies aan over de vlakte en bedolf ons. Wij waren ons zelf niet meer, wij waren één met elkander, en die eenheid had zich nu ganschelijk verloren in de oneindige verzaliging van het heelal. De grenzen van ons zelf hadden zich opgelost in de zoetheid onzer ziel; een glans, hing het te ademen in de glans waar het langzaam in verging. Wij waren één droom in de droom der wereld, een vervuld verlangen dat zóó zijn onrust van voorheen vergeten had in de vrede van het heden dat het als verlangen overwonnen was en als vervulling niet meer gevoeld kon worden.

Een ontwaken scheen het toen wij ons zelve terugvonden aan een meer waar de zon al achter neerging. Wij waren blij als twee kinderen, want kinderen alleen kunnen zóó hun bemoeien vergeten en verblijd zijn om wat hun geschonken wordt. Weg van het water gingen wij terug naar Lugano. De vesper luide

uit de heilige toren die ons geluk gezegend had toen wij hem langs traden en die ons zegende toen wij hem groetten. En de weg leidde voort naar de stad opdat wij wederom die eeuwige wet zouden voltrekken die de stilte meet aan de luidheid en de luidheid meet aan de stilte, en waaraan wij ons voor één uur ontheven hadden om de dróóm zelfs van luidheid en stilte te vergeten in de ontijdelijke droom der eeuwigheid.